

Cuba: De gok gewaagd

Een onderzoek naar de achtergronden en reacties op de *Cubacrisis*
in Nederlandse weekbladen, 1961 – 1962

Laura-Marie Isherwood

18-04-2012

Begeleider: Dhr. Arthur Langeveld

Inhoudsopgave

Inleiding	3
I. Historische Context	5
Castro's strijd om Cubaanse onafhankelijkheid	
De mislukte <i>Varkensbaai-invasie</i>	
Chroesjtsjov's 'cure-all that cured nothing'	
Uitbraak van de Cubaanse crisis	
Chroesjtsjov's herwaardering van <i>Anadyr</i> en de-escalatie	
De lessen van '62	
II. Haagse Post	18
Kennedy's herstel van Amerika's zelfvertrouwen	
Dubbelzinnigheid omtrent de mislukte <i>Varkensbaai-invasie</i>	
Cuba: van een politieke naar een militaire bedreiging	
Uitbraak van de crisis en de <i>atoomwapen-paradox</i>	
Chroesjtsjov's roekeloosheid en herstel van de 'status quo'	
Gevolgen van de crisis	
III. Vrij Nederland	28
Kennedy's blunder in de Varkensbaai	
Een fataal gebrek aan historisch besef	
Vooravond van de Cubacrisis	
De Cubaanse crisis	
De-escalatie en gevolgen	

iv.	Elseviers Weekblad	34
	Mislukking in de Varkensbaai	
	Optimisme en grootse verwachtingen van Kennedy	
	Escalatie als gevolg van Kennedy's gemiste kans	
	Gevolgen van de crisis	
v.	Vergelijkend Personderzoek	40
	<i>Haagse Post</i>	
	<i>Vrij Nederland</i>	
	<i>Elseviers Weekblad</i>	
	Conclusie	46
	Literatuurlijst	48

Inleiding

‘Het is de “balance of terror”, de angst voor een atoomoorlog, die ons nu moet beveiligen. Er is gebeurd wat men bij bespiegelingen nauwelijks onder woorden kon brengen: er is een situatie geschapen waarin Amerika in direct conflict met Rusland kan komen. (...) Wij moeten nu met bevend hart afwachten of de vrees voor een thermo-nucleair wereldconflict te hovaardige politici grenzen stelt.’¹ Dit fragment uit een Nederlands krantenartikel helpt kennismaken met de belevingswereld van gewone mensen gedurende de angstaanjagende politieke ontwikkelingen van oktober 1962 die zouden leiden tot de uitbraak van de *Cubacrisis*. Gedurende de Cubaanse crisis stonden de twee supermachten oog in oog om Cuba terwijl de toekomst van de wereld allerminst zeker was. Dit conflict kan gemakkelijk worden beschouwd als de gevaarlijkste episode in de geschiedenis van de mensheid, wereldwijd hield men zijn hart vast in de hoop dat de wereldleiders hun verschillen opzij zouden kunnen zetten om samen een nucleaire wereldoorlog te vermijden.

De *Cubacrisis* is een complexe en fascinerende episode van de Koude Oorlog waarbij spanningen tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie zo hoog opliepen dat een toestand werd gecreëerd waarin een atoomoorlog dreigde uit te breken. Het is enerzijds een verhaal over de potentieel catastrofale gevolgen van een rivaliserend politieke klimaat, maar anderzijds ook één van de grootste succesverhalen van de Koude Oorlog waarin onderhandeling en compromis de wereldleiders in staat stelden geschillen bij te leggen en samen de toestand te de-escaleren.

De crisis werd veroorzaakt door het avonturisme van de sovjetpremier Nikita Chroesjtsjov, die in oktober 1962 een poging ondernam om Cuba te militariseren met nucleaire raketten. De aanwezigheid van offensieve wapens in Amerika’s achtertuin was voor de Amerikaanse president John F. Kennedy onaanvaardbaar. Kennedy nam kennis van Chroesjtsjov’s geheime operatie via fotografische inlichtingen die werden geleverd door Amerikaanse verkenningsvliegtuigen. Kennedy besloot naar aanleiding van Chroesjtsjov’s ‘overtreding’ van de wetten van de invloedssferen dat actie absoluut noodzakelijk was om de *balance of power* te herstellen. Hij gaf op 22 oktober 1962 de meest onheilspellende toespraak van de Koude Oorlog waarin hij aankondigde Cuba in quarantaine te zetten en de Sovjet-Unie beval om de offensieve wapens die op het eiland aanwezig waren te verwijderen. Hoewel Kennedy officieel enkel een blokkade afkondigde waren verdere represailles niet uitgesloten. Opeens was de mogelijkheid dat de twee supermachten in een direct atomair conflict dreigden te raken reëler dan ooit.

---

¹ G.B.J. Hiltermann, ‘Kennedy slaat terug’, *Haagse Post*, 27 oktober 1962, 2.

De Cubaanse crisis begon als een regionaal conflict maar liep door de ideologische machtsstrijd en de Koude Oorlog dusdanig uit de hand dat het gauw een internationale aangelegenheid werd. Hoewel Europa geografisch ver verwijderd was van het spanningsgebied was de betrokkenheid groot, allereerst omdat West-Europa een bondgenoot van Amerika was, maar des te meer vanwege de catastrofale gevolgen van een nucleaire oorlog. De *Cubacrisis* werd een zaak die de hele wereld aanging en de spanning werd dan ook wereldwijd gevoeld. Ook de Nederlandse pers hield de ontwikkelingen bij, zowel dagbladen als weekbladen publiceerden analyses en opiniestukken over de Cuba-kwestie.

Dit onderzoek heeft als doel om met behulp van zowel primair als secundair bronmateriaal een personderzoek te doen naar de *Cubacrisis* aan de hand van Nederlandse weekbladen en om daarbij een stukje van de Nederlandse ervaring te reconstrueren. Voordat dit personderzoek ondernomen kan worden is het van belang om grip te krijgen op de achtergronden van de crisis om op deze manier te achterhalen welke factoren ertoe leidden dat de twee grootmachten zo dicht bij een gewapend conflict dreigden te komen en wellicht belangrijker, hoe dit uiteindelijk vermeden werd. Het eerste hoofdstuk van het onderzoek is gericht op het schetsen van een historische context. Vervolgens zal in het tweede deel van het onderzoek met primair bronmateriaal afkomstig uit drie verschillende Nederlandse weekbladen een vergelijkend personderzoek uitgevoerd worden. Het tijdvak betreft de periode 1961-1962 en de weekbladen die geanalyseerd worden zijn achtereenvolgens: de *Haagse Post*, *Vrij Nederland* en het *Elseviers Weekblad*. In de hoop op zo divers mogelijke onderzoeksresultaten is gekozen voor weekbladen met verschillende politieke inslagen. Eerst zullen de weekbladen afzonderlijk worden besproken in aparte hoofdstukken en in het laatste hoofdstuk zullen de bevindingen naast elkaar worden gelegd om de overeenkomsten en verschillen van de berichtgeving te bepalen. Er is specifiek voor weekbladen in plaats van dagbladen gekozen omdat het doel van dit onderzoek niet zozeer is om de correctheid van de berichtgeving te bepalen. Veel interessanter zijn de inzichtelijke analyses en opiniestukken rondom dit onderwerp die in de weekbladen werden gepubliceerd. Deze leggen vast hoe de crisis in Nederland werd ervaren en welke gevolgen dit nieuwe en precaire politiek klimaat had voor Nederlanders, volgens Nederlandse correspondenten.

De conclusies van dit onderzoek zijn geenszins compleet of representatief voor de collectieve Nederlandse ervaring van de *Cubacrisis*, het is slechts het topje van de ijsberg die in verband met de haalbaarheid van dit onderzoek maar een klein stukje van de persreacties in behandeling kan nemen. De resultaten zijn echter een greep naar in elk geval een gedeelte van de Nederlandse ervaring gedurende de Cubaanse crisis en als zodanig waardevol.

I. Historische Context

Castro's strijd om Cubaanse onafhankelijkheid

Het is van belang om een historische context te schetsen van de crisis voordat men zich waagt aan een analyse. Zo kan een compleet beeld van de situatie worden geschapen die relevante inzichten biedt die anders gemakkelijk over het hoofd worden gezien. Bovendien helpt deze context verklaren hoe het zover kwam dat een toestand werd geschapen waarin de twee supermachten in een nucleair conflict dreigden te raken. De *Cubacrisis* duurde in totaal maar dertien dagen, maar de oorsprong van het conflict gaat veel verder terug. Om dit alles te kunnen begrijpen moet men beginnen met een stukje Cubaanse geschiedenis.

De betrekkingen tussen de Verenigde Staten en Cuba gaan terug tot het einde van de negentiende eeuw. Cuba kende officieel in 1902 onafhankelijkheid, maar was in feite tot 1959 – met het begin van de *Cubaanse revolutie* – praktisch een Amerikaans vazal.² Gedurende de negentiende eeuw werd Cuba geregeerd door Spaanse koloniale meesters en kende zelfs slavernij tot het einde van de Spaanse overheersing in 1898.³ Het eiland werd al langere tijd geteisterd door de wreedheid van de Spaanse kolonisten waardoor Amerika, voorvechter van het zelfbeschikkingsrecht, besloot in te grijpen. De Verenigde Staten stelden in 1897 een ultimatum aan de Spaanse regering om een einde te maken aan de inhumane omstandigheden in Cuba, Spanje stemde toe maar het bleef onrustig in Cuba. Washington besloot opnieuw te interveniëren en stuurde een Amerikaans gepantserd schip, de *Maine*, naar Cuba. Zodra dit arriveerde in de haven van Havana explodeerde het op mysterieuze wijze. Dit gaf de Amerikanen aanleiding om militair in te grijpen en zo brak de *Spaanse Amerikaanse Oorlog* uit.⁴ Het conflict was kort maar krachtig en kende een eenzijdige Amerikaanse overwinning in Cuba en andere gebieden. Dit was het begin van langdurige Amerikaanse aanwezigheid in Latijns-Amerika.

Na afloop van het Spaans-Amerikaans conflict werd Cuba voorbereid op zelfbeschikking. Voordat Amerika hier echter mee instemde werd in 1902 het *Platt amendement* opgenomen in de Cubaanse constitutie, waarin werd vastgelegd dat de Verenigde Staten het recht hadden om militair in te grijpen in Cuba onder bepaalde omstandigheden.⁵ Het amendement zou voor vele Cubanen symbool komen te staan voor het verachte '*Yanqui imperialisme*', een afkeer van de zelfgenoegzame en

---

² D. Munton, D.A. Welch, *The Cuban missile crisis, a concise history*, (New York, 2007) 9.

³ Ibidem, 11.

⁴ Ibidem, 11.

⁵ Ibidem.

paternalistische opstelling van Washington.⁶ Het kwam er feitelijk op neer dat Spaans kolonialisme simpelweg werd vervangen door Amerikaans imperialisme.

Fidel Alejandro Castro Ruz (geb. 1926) stond al tijdens zijn studententijd bekend als rebel en zijn verzet kreeg al snel een politieke ondertoon. Hij zou de *Cubaanse Revolutie* leiden en de overwinning behalen over Fulgencio Batista, een corrupt en dictatoriaal Cubaanse leider die om zijn anticommunisme werd gesteund door de Verenigde Staten. Op 26 juli 1953 werd de eerste slag van de revolutie gestreden op de Moncada Barracks.⁷ Castro belandde naar aanleiding hiervan twee jaar in de gevangenis, maar werd door zijn landgenoten gehuldigd als een nationale held. Het was op dit moment dat Castro zijn bekendste woorden sprak: 'History will absolve me.'⁸ Na zijn vrijlating ging Fidel met zijn broer, Raúl Castro, op zoek naar mederevolutionairen die bereid waren hen te steunen in de strijd voor Cubaanse onafhankelijkheid. Castro's aanhangers voerden een effectieve guerrillastrijd vanuit de bergen door middel van 'hit-and-run' tactieken. Zij zagen zichzelf als vrijheidsstrijders en noemden zich *los barbudos*, 'de mannen met baarden'.⁹ De strijd duurde niet lang, Batista vluchtte op 1 januari 1959 het land uit, de *Cubaanse Revolutie* was voltooid en het veld was geruimd voor de zegevierende populistische leider: Fidel Castro.¹⁰

Om zijn positie te kunnen behouden moest Castro in binnen- en buitenland verschillende partijen te vriend houden. Cuba was bijvoorbeeld nog altijd grotendeels economisch afhankelijk van haar machtige Westelijke burens. Washington had niet per definitie een probleem met Castro's revolutie, maar had wel aanzienlijke economische belangen in Cuba die het trachtte te beschermen. Daar kwam bij dat het communisme in de jaren vijftig nog steeds 'not done' was, vooral op het Amerikaans halfbroed. Zolang Castro's revolutie echter nationalistisch bleef zou Washington geen direct bezwaar hebben.¹¹ Castro stelde zich voorzichtig op en hield rekening met zijn precaire positie, maar stond ook in voor zijn politieke agenda om het welzijn van zijn volk te verzekeren. Om dit te kunnen verwezenlijken moest Cuba economisch onafhankelijk van Amerika worden. Castro zette de eerste stap om dit doel te verwezenlijken in de vorm van een agrarische hervormingswet; grote stukken grond in bezit van Amerikaanse bedrijven konden nu wetmatig onteigend worden en de grond zou weer in handen komen

---

⁶ Ibidem, 12.

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem, 13.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ M. H. Hunt, *The World Transformed: 1945 to the present*, (New York, 2004) 258.

van degenen die er recht op hadden komen.¹² Dit zorgde uiteraard voor kwaad bloed bij de Amerikanen die direct overgingen tot sancties, er werd een embargo op Cubaanse suiker gelegd, het belangrijkste exportproduct van Cuba. Dit had echter een averechts effect, verslechterde relaties met Amerika verleidden Castro om elders steun te zoeken.¹³ Niemand minder dan Amerika's rivaal was bereid om de Cubaanse revolutionair op te vangen.

De Sovjet-Unie was meer dan bereid om Castro tegemoet te komen met steun die hij nodig had om banden met Amerika te verbreken. De prijs was voor Moskou aantrekkelijk: een bondgenoot op het Westelijk halfrond, grenzend aan de kust van Verenigde Staten. Toen Sovjetpremier Nikita Chroesjtsjov (1894-1971) werd benaderd door de *Partida Socialista Popular*, de communistische partij van Cuba, was hij bereid om te onderhandelen. Castro was zich bewust van het feit dat de Verenigde Staten deze ontwikkelingen niet bepaald zouden verwelkomen en vreesde dat Washington met een invasie zou proberen hem omver te werpen, hij verzocht als gevolg behalve economische ook militaire bescherming van de Russen. Het spreekt voor zich dat Chroesjtsjov ook aan dit verzoek hartelijk tegemoet kwam.¹⁴

De mislukte Varkensbaai-invasie

John Fitzgerald Kennedy (1917-1963) werd in 1961 als Democraat de vijfendertigste president van de Verenigde Staten. Toen zijn ambtstermijn begon op 20 januari 1961 gaf hij een toespraak die kenmerkend zou zijn voor zijn regeerbeleid in de komende jaren. Hij sprak de wereld toe met de woorden: 'Let every nation know, whether it wishes us well or ill, that we shall pay any price, bear any burden, meet any hardship, support any friend, oppose any foe, in order to assure the survival and the success of liberty.'¹⁵ Terugkijkend lijkt het hoogstwaarschijnlijk dat Kennedy Cuba in gedachten hield bij zijn toespraak. Kennedy had direct na zijn aantreden al te kampen met de nalatenschap van zijn voorganger Dwight Eisenhower en werd onder druk gezet om een plan ten uitvoer te brengen om Castro uit de weg te ruimen. Dit zou uiteindelijk leiden tot één van de meest vernederende hoofdstukken in de Amerikaanse geschiedenis.

Castro's angst voor een Amerikaanse invasie was dus niet ongegrond, zijn politieke hervormingen werden als belemmerend beschouwd door Washington en mogelijkheden om hem af te

---

¹² A. Fursenko, T.J. Naftali, *"One hell of a gamble": Khrushchev, Castro and Kennedy, 1958-1964* (New York, 1997) 41.

¹³ Ibidem, 15.

¹⁴ Fursenko, Naftali, *"One hell of a gamble"*, 47, 48.

¹⁵ Munton, Welch, *The Cuban missile crisis*, 17.

zetten werden in het Witte Huis besproken. Tijdens Eisenhower's regeerperiode waren de plannen voor wat uiteindelijk zou uitlopen op de *Varkensbaai-invasie* al in de maak. Kennedy was zich bewust van Amerika's slechte reputatie in Latijns-Amerika waar er veel verzet heerste tegen Amerikaans interventionisme. Hij twijfelde aan het nut van een invasie maar werd onder druk gezet door de conservatieven in het Congres om de strijd aan te gaan met het communisme.¹⁶ Specialisten werden ingezet om een plan te smeden om Castro uit de weg te ruimen zonder dat Amerika verantwoordelijk kon worden gehouden. Ondanks alle voorbereidingen liep de geplande invasie uit op een fiasco.

Op 17 april 1961 gaf de CIA opdracht aan Cubaanse ballingen, door Amerika getraind, Cuba in te vallen via de Varkensbaai. Het was de bedoeling via dit afgelegen strand in het zuiden van Cuba het land te infiltreren en uiteindelijk Castro omver te werpen. Op het laatste moment werden verschillende aanpassingen doorgevoerd en arriveerden de troepen op 17 april op Playa Girón. Al direct werden zij geconfronteerd met moeilijkheden, Castro had de invasie geanticipeerd en bovendien bleek de gekozen locatie een geïsoleerde ligging te hebben met weinig vluchtroutes. De troepen waren onvoldoende voorbereid op deze omstandigheden en werden al gauw overmeesterd door Cubaanse strijdkrachten, zij zouden nooit voorbij het strand komen. Castro werd in eerste instantie overrompeld door de verrassingsaanval, maar was tijdig op de hoogte gesteld van de mogelijkheid van een Amerikaanse invasie en had zodoende voorbereidingen getroffen. Geïsoleerd maakten de troepen geen schijn van kans, hun enige hoop was gevestigd op een Amerikaanse luchtaanval die de Cubaanse strijdkrachten zou uitschakelen. De autorisatie voor een luchtaanval werd echter op het laatste moment ingetrokken door Kennedy, die nog steeds niet met volle overtuiging de invasie autoriseerde.¹⁷ De Cubaanse ballingen, getraind door de CIA, leden al na twee dagen een zware nederlaag.

Hoewel de Amerikanen in eerste instantie enige betrokkenheid hoopten te verbergen was het overduidelijk dat zij erbij betrokken waren, waardoor Kennedy de volle verantwoordelijkheid van het fiasco op zich besloot te nemen. Het was de eerste en grootste tegenslag voor de nieuwe president. Achteraf leek de operatie al vanaf een vroeg stadium gedoemd tot mislukken, door een combinatie van inschattingsfouten betreffende Castro's kwetsbaarheid, de benodigde inzet van krachten, last-minute aanpassingen en een aarzelende president.¹⁸ Kennedy was teleurgesteld, maar plannen voor het afzetten van Castro gingen, zij het op een kleinere schaal, door. Washington's grootste angst was dat Cuba door een samenzwering met Moskou zou worden omgebouwd tot een gemilitariseerde buitenpost

---

¹⁶ Ibidem, 18.

¹⁷ Fursenko, Naftali, *"One Hell of a Gamble"*, 92, 93.

¹⁸ Munton, Welch, *The Cuban missile crisis*, 17.

van de Sovjet-Unie, grenzend aan de kust van de Verenigde Staten.¹⁹ Dit was precies hetgeen ze een jaar later te wachten stond.

Chroesjtsjov's 'cure-all that cured nothing'

De mislukte *Varkensbaai-invasie* was des te meer reden voor Castro om banden met de Sovjet-Unie aan te knopen, al was het maar om zijn eigen positie te beschermen. Daarbij was Castro ervan overtuigd dat dit bondgenootschap Amerika afschrikte, Chroesjtsjov verwelkomde Castro en zag mogelijkheden tot een succesvolle samenwerking. Naarmate de betrekkingen met Cuba verbeterden begon Chroesjtsjov zijn eigen agenda door te drukken. Uiteindelijk zou hij de gewaagde stap nemen om Cuba te bewapenen met kernraketten en Washington confronteren met een directe bedreiging van zijn kustveiligheid. Terugkijkend wordt vaak met onbegrip naar deze beslissing gekeken, het lijkt onwaarschijnlijk dat Chroesjtsjov de risico's van een dergelijke actie niet inzag. Men moet echter bedenken dat Chroesjtsjov zich in een situatie bevond waarin de mogelijkheid om Cuba succesvol met nucleaire wapens te bevoorraden ook aantrekkelijke perspectieven bood. Chroesjtsjov handelde inderdaad impulsief en eigenhandig toen hij aan het project begon, maar er waren ook omstandigheden die Chroesjtsjov overtuigden van de verdiensten van het plan. Om zijn motivatie te kunnen begrijpen is het van belang om deze omstandigheden nader te bekijken. Hoewel er wordt gespeculeerd over de rangorde van gewichtigheid zijn er een aantal factoren die zonder twijfel van invloed waren op Chroesjtsjov's besluit.

Allereerst is het duidelijk dat Chroesjtsjov, evenals de Cubaanse bevolking, in de ban was van Castro's charisma.²⁰ Toen hij naar Castro keek zag hij een jonge revolutionair en dacht met weemoed aan zijn vroegere jaren. Door Castro's persoonlijkheid en jonge revolutionaire geest zag Chroesjtsjov potentieel in hem. Dit in combinatie met Cuba's geopolitieke ligging en de aanwezige anti-Amerikaanse sentimenten overtuigden Chroesjtsjov om zijn volgende politieke zet uitgerekend in Cuba te zetten.

Een ander mogelijke drijfveer van Chroesjtsjov had een poging om het zogenaamde *missile gap* te dichten kunnen zijn. Dit *missile gap* was al geruime tijd de bron van Amerikaanse angst en een wederzijdse wapenwedloop. Onlangs was echter duidelijk geworden dat er inderdaad een *missile gap* bestond, maar in het voordeel van de Verenigde Staten en niet andersom. Dit was een behoorlijke tegenslag voor de Sovjet-Unie aangezien het in de jaren vijftig nog aanspraak maakte op superioriteit in

---

¹⁹ Ibidem, 20.

²⁰ Fursenko, Naftali, *"One Hell of a Gamble"*, x.

rakettechnologie en ruimtevaart.²¹ Na het lanceren van *Sputnik* in 1957 en de vestiging van het record als eerste mens in de ruimte door de Rus Yuri Gagarin, werd de indruk gewekt dat de Sovjet-Unie voorliep op Amerika. Washington vreesde het ergste en lanceerde een heuse militaire 'inhaalslag'.²² Al snel werd echter dankzij Amerikaanse satellietfoto's duidelijk dat Chroesjtsjov blufte, het voordeel lag overduidelijk bij de Amerikanen. De Sovjets hadden enkel beschikking over een handjevol intercontinentale raketten (ICBM's). Middenafstandsruketten (MRBM's en IRBM's) hadden de Russen voldoende, maar deze waren enkel bruikbaar vanaf een kortere afstand en konden dus niet afgevuurd worden vanuit het eigen grondgebied. Cuba was het enige land binnen een afstand waarbij dergelijke raketten een bedreiging zouden kunnen vormen.²³

Chroesjtsjov heeft na afloop van de crisis herhaaldelijk geclaimd voornamelijk defensieve doeleinden te hebben gehad en simpelweg te hebben getracht klaar te staan om zijn nieuwe bondgenoot te verdedigen tegen Amerikaanse agressie, bijvoorbeeld in de vorm van een invasie. De mislukte invasie van april 1961 bewees dat de angst voor een inval niet irreëel was, het was duidelijk dat de Amerikanen vijandigheid voelden tegenover Cuba. Wellicht dacht Chroesjtsjov dat Amerika enkel afgeschrikt zou worden door de aanwezigheid van een nucleaire wapenmacht in Cuba.

Een andere factor zou kunnen zijn dat Chroesjtsjov hoopte een doorbraak te forceren in Berlijn. Hij probeerde al langere tijd de aanwezigheid van Westerse machten uit Oost-Duitsland te verdrijven, een democratisch bolwerk achter het *IJzeren Gordijn* betekende een constante bedreiging van de legitimiteit van de DDR.²⁴ Men keek koortsachtig toe hoe de gespannen toestand in Centraal Europa verergerde, het leek voor de hand te liggen dat de volgende slag van de Koude Oorlog in Europa gestreden zou worden. Wellicht hoopte Chroesjtsjov door raketten in Cuba te stationeren de aandacht van Berlijn af te leiden, daar waar de stand van zaken niet in het voordeel van Moskou lag. Hij zou bovendien een reactie van Kennedy kunnen uitlokken in Cuba en voor verdeeldheid zorgen in de NATO, wat hij op zijn beurt als aanleiding zou kunnen gebruiken om in te grijpen in Berlijn.

Het is ook mogelijk dat Chroesjtsjov Kennedy simpelweg een koekje van eigen deeg wilde geven. Sinds mei 1962 had Amerika de plaatsing van IRBM's in Turkije voltooid. Het doel van de *Jupiter missiles* was om de Amerikaanse nucleaire macht uit te breiden naar Europese bondgenoten en om, ironisch

---

²¹ Ibidem, 21.

²² V.M. Zubok, *A failed empire : the Soviet Union in the Cold War from Stalin to Gorbachev*, (Chapel Hill, 2007) 123.

²³ Munton, Welch, *The Cuban missile crisis*, 21.

²⁴ Zubok, *A failed empire*, 134.

genoeg, de *missile gap* te dichten. Hoewel deze raketten geen direct militair gevaar betekenden voor de Sovjet-Unie was Chroesjtsjov zichtbaar geïrriteerd door hun nabijheid.²⁵ Door raketten in Cuba neer te zetten kon Chroesjtsjov het evenwicht herstellen en zou Kennedy voelen hoe het was om van zo dichtbij militair bedreigd te worden. Hij zou daaropvolgend een onderhandelingspositie behouden om de verwijdering van de *Jupiters* te forceren.

In het socialistische blok werd Chroesjtsjov eveneens met moeilijkheden geconfronteerd. Mao begon zich openlijk steeds kritischer op te stellen tegenover Moskou. Hij was het uitgesproken oneens met Chroesjtsjov's destalinisatiebeleid, dat het afkondigde in zijn 'secret speech' gedurende het *Twintigste Partij Congres*. Het verfoeien van de erfenis van Stalin was een respectloze en onvergeeflijke zonde in China's ogen. Peking beschuldigde de Russische premier er ook van te zacht op te treden in de strijd tegen het kapitalisme. Chroesjtsjov beschouwde zichzelf nog altijd de leider van de wereldwijde communistische beweging en kritiek van een belangrijke communistische bondgenoot als China deed zeer. Wellicht wilde Chroesjtsjov in Cuba zijn spierballen laten zien en China overtuigen van het harde optreden van de Sovjetmacht in de strijd tegen het kapitalisme.²⁶

Ook in het binnenland ontmoette de Russische leider steeds vaker kritiek. Chroesjtsjov had de bewoners van de Sovjet-Unie een hogere levensstandaard beloofd, maar leek deze belofte niet in te kunnen lossen. Zijn landbouwbeleid lag in puin en er waren geen zichtbare resultaten geboekt waardoor zijn volk steeds ongeduldiger begon te worden. Een succes in het buitenland zou van de tegenspoed kunnen afleiden en zijn positie niet alleen op het internationale toneel, maar tegelijkertijd op het thuisfront ten goede kunnen komen.²⁷

Al met al had Chroesjtsjov heel wat tegenslagen beleefd waardoor zijn onderhandelingspositie en geloofwaardigheid gecompromitteerd leken. Hij had een overwinning nodig en hij zag potentieel hiervoor in Cuba, een succesvolle uitvoer van zijn plan zou Amerika confronteren met een *fait accompli*. De geopolitieke positie van de Sovjet-Unie zou hiervan profiteren en Moskou zou tegelijkertijd een krachtige indruk maken op de gehele wereld, inclusief de politiek neutrale landen.²⁸ In zijn memoires benadrukt Chroesjtsjov zelf dat zijn voornaamste beweegreden lag in zijn belofte om Cuba, een socialistische bondgenoot, te verdedigen tegen een Amerikaanse invasie. Het is echter onwaarschijnlijk

---

²⁵ Munton, Welch, *The Cuban missile crisis*, 22.

²⁶ Zubok, *A failed empire*, 138.

²⁷ Zubok, *A failed empire*, 132.

²⁸ Munton, Welch, *The Cuban missile crisis*, 23.

dat dit de enige factor is geweest die zijn besluitvorming bepaalde. Chroesjtsjov koos specifiek voor de inzet van nucleaire- in plaats van conventionele wapens en bracht op deze manier de wereld op de rand van een nucleaire oorlog. Men zal nooit weten wat zijn gedachten precies waren, maar het lijkt waarschijnlijker dat de Russische leider een groter doel in gedachten hield, zoals het verbeteren van de geopolitieke positie van de Sovjet-Unie en het gelijktrekken van de *balance of power*, destijds in het voordeel van de Verenigde Staten.²⁹ De Cubaanse raketten waren Chroesjtsjov's 'cure-all that cured nothing.'³⁰

Uitbraak van de Cubaanse crisis

In 1959 sloot Chroesjtsjov een overeenkomst met Castro waarin hij beloofde Cuba militair tegemoet te komen met Sovjetwapens.³¹ Op dat moment wist de Russische premier dat hij zich op gevaarlijk terrein bevond en de onuitgesproken overeenkomst van invloedsferen overtreden had, hij bemoeide zich met een land dat binnen de Amerikaanse invloedsfeer lag. Daar kwam bij dat de *Monroedoctrine* al sinds 1823 in werking was en ieder Amerikaans ingrijpen in Latijns-Amerika autoriseerde waar dat nodig werd geacht. Washington verklaarde zich hiermee als een soort beschermheer van het Westelijke halfrond.³² Ondanks de 'wetten van de invloedsferen' besloot Chroesjtsjov een agressieve houding in te nemen en Cuba te bewapenen met strategische nucleaire wapens voor zijn eigen doeleinden. Hij was op de hoogte van de risico's maar hoopte er desondanks mee weg te komen. Kennedy achtte het op zijn beurt onwaarschijnlijk dat Chroesjtsjov een dergelijk onverantwoord beleid zou voeren met een risico van escalatie en de creatie van een precair politiek klimaat. Beiden leiders maakten inschattingsfouten door een gebrek aan de nodige empathie en rolden zo onwillig een potentieel catastrofaal conflict in.

Het idee om raketten in Cuba in te zetten kwam waarschijnlijk voor het eerst tot stand tijdens Chroesjtsjov's bezoek aan Bulgarije in april 1962. Daar fantaseerde hij over de verdiensten die zijn plan tot stand zouden kunnen brengen.³³ Het zou een buitengewoon nauwkeurige planning en geheimhouding vereisen, maar een succesvolle uitvoering zou de grootheid van Chroesjtsjov bevestigen. Al gauw gaf de Russische leider opdracht tot het uitwerken van plannen voor *Operatie Anadyr*. Deze codenaam werd bewust gekozen vanwege de misleidende waarde ervan: 'Anadyr' was een rivier in het

---

²⁹ Munton, Welch, *The Cuban missile crisis*, 23.

³⁰ Referentie naar William Taubman in *Khrushchev: The Man and His Era*, 406 in Zubok, *A failed empire*, 143.

³¹ Fursenko, Naftali, *"One Hell of a Gamble"*, 24.

³² Zubok, *A failed empire*, 144.

³³ Munton, Welch, *The Cuban missile crisis*, 26.

noordoosten van de Sovjet-Unie.³⁴ Geheimhouding speelde een centrale rol in de operatie omdat succes hiervan afhankelijk was, voortijdige ontdekking zou desastreuze gevolgen kunnen hebben. De plannen waren ambitieus en betroffen de verplaatsing van ruim 50.000 Russische soldaten, zesendertig R-12 MRBM's, vierentwintig R-14 IRBM's en verschillende luchtverdedigingsvliegtuigen. De R-12 raketten hadden voldoende kracht om vanuit Cuba steden als New York en Chicago te raken, de R-14's waren met een reikwijdte van 4500 kilometer in staat vierentachtig Amerikaanse staten te bereiken, evenals een groot deel van Canada.³⁵ Als deze operatie succesvol ten uitvoer kon worden gebracht zou het een bedreiging van ongekend formaat betekenen voor de Verenigde Staten.

De verscheping van de troepen en raketten begon op 21 mei 1962 en vereiste 85 schepen.³⁶ De bemanning kreeg de bestemming pas halverwege de reis te horen om geheimhouding te waarborgen. Om achterdocht aan Amerikaanse zijde te minimaliseren en om Amerikaanse verkenningsvluchten te misleiden werden de troepen bevolen om lange periodes, bij daglicht, onder het dek te blijven. Dit leidde tot zeer oncomfortabele en benauwde toestanden voor de bemanningsleden, het was een zware reis voor de Russische troepenmacht.³⁷ Eenmaal aangekomen viel de aanwezigheid van een grote hoeveelheid Russen in Cuba natuurlijk vrijwel direct op, ondanks pogingen om zich zo onopvallend mogelijk te gedragen. *Anadyr* kwam bij de lokalen al snel bekend te staan als 'Operatie Geruite Bloes'.³⁸

De Amerikaanse inlichtingsdienst merkte de toename van scheepvaart tussen de Sovjet-Unie en Cuba direct op. Om de bron hiervan te achterhalen werd opdracht gegeven tot fotografische verkenningsvluchten. Het is de effectiviteit van deze inlichtingen die Chroesjtsjov enorm onderschatte en welke zijn plan uiteindelijk vrijdelde. Fotografische bewijzen van de verscheping en opstelling van raketten bereikten voor het eerst het Witte Huis op 16 oktober en waren het harde bewijs waarop de Verenigde Staten hun acties baseerden.³⁹ Wat de Amerikanen als onwaarschijnlijk beschouwden bleek werkelijkheid te zijn geworden.

Kennedy's eerste reactie was er één van verbijstering en shock, hij had Chroesjtsjov's impulsiviteit en koppigheid duidelijk onderschat en zei: 'He can't do this to me!'.⁴⁰ Kennedy wist dat hij goed doordacht moest handelen en riep direct een vertrouwde adviesgroep bij elkaar om hem te

---

³⁴ Zubok, *A failed empire*, 144.

³⁵ Munton, Welch, *The Cuban missile crisis*, 34-37.

³⁶ Zubok, *A failed empire*, 143 en Munton, Welch, *The Cuban missile crisis*, 39.

³⁷ Munton, Welch, *The Cuban missile crisis*, 39.

³⁸ Ibidem, 40.

³⁹ Ibidem, 48.

⁴⁰ Ibidem.

adviseren. Deze adviesgroep zou te boek komen te staan als de ExComm (Executive Committee of the National Security Council), de leden van dit comité waren onder andere Dean Rusk, Robert McNamara, McGeorge Bundy en John McCone. De ExComm speelde een belangrijke rol bij Kennedy's besluitvorming tijdens de crisis en kwam gedurende 'the private week' iedere dag bij elkaar.⁴¹

De eerste bijeenkomst van de ExComm vond plaats op 16 oktober. Er werd direct vastgesteld dat de wapens in Cuba uitsluitend van offensieve aard waren en derhalve een regelrechte bedreiging van de Amerikaanse veiligheid betekenden. Ook werd besloten dat niet reageren geen optie was. Na een paar dagen onderhandelingen bleven op 18 oktober drie opties over: een militaire invasie, een effectieve luchtaanval, of een blokkade. De eerste twee opties waren het meest riskant en als zodanig minder aantrekkelijk.⁴² 'If we go into Cuba we have to all realize that we have taken the chance that these missiles, which are ready to fire, won't be fired. [That is] one hell of a gamble.'⁴³

McNamarra hamerde erop dat een blokkade de optie was met veruit het minste risico en de meeste voordelen. Op deze manier kon ruimte worden gecreëerd voor onderhandelingen en als zaken uit de hand mochten lopen zou Amerika evenmin de verantwoordelijkheid hoeven te dragen de eerste kogel te hebben afgevuurd in een nucleaire oorlog. Het enige probleem was dat een blokkade officieel een oorlogshandeling was en het instellen daarvan zou gelijk staan aan een oorlogsverklaring. McNamarra kwam op het idee om de blokkade te presenteren als een 'quarantaine' om te vermijden dat Kennedy de oorlog verklaarde, maar tegelijkertijd de mogelijkheid bood om alsnog militair in te grijpen indien nodig.⁴⁴ Verder werd vastgesteld dat de sancties zouden worden beargumenteerd als een reactie op Chroesjtsjov's overtreding van het *Verdrag van Rio*, daarbij zou de nadruk worden gelegd op de onaanvaardbaarheid van de intentionele misleiding van de Russische premier.⁴⁵

Op 22 oktober om 19:00 hield Kennedy op de Amerikaanse radio de meest onheilspellende toespraak van de Koude Oorlog: 'This government as promised, has maintained the closest surveillance of the Soviet military buildup on the island of Cuba, [...] The purpose of these bases can be no other than to provide a nuclear strike capability against the Western Hemisphere [...] This action contradicts the repeated assurances of Soviet spokesmen, both publicly and privately delivered, that the arms buildup in Cuba would retain its original defensive character, and that the Soviet Union had no need or desire to

---

⁴¹ Ibidem, 48.

⁴² Ibidem, 55.

⁴³ Ibidem, 60.

⁴⁴ Ibidem, 57.

⁴⁵ Ibidem, 60.

station strategic missiles on the territory of any other nation. [...] Neither the United States nor the world community can tolerate deliberate deception and offensive threats on the part of any nation. [...] Many months of sacrifice and self-discipline lie ahead.⁴⁶ Kennedy koos zijn woorden nauwkeurig, hij benadrukte de offensieve aard van de sovjetwapens en Chroesjtsjov's misleiding als zijn beweegredenen. Hij wilde Amerika's geloofwaardigheid tegenover de bondgenoten behouden, maar beschouwde een nucleaire oorlog al met al als onwenselijk en bood Chroesjtsjov daarom een 'exit-option'. Het was nu aan de Russische premier om zijn acties te herzien.

Moskou werd overrompeld toen het te horen kreeg dat Kennedy een toespraak voorbereidde. Chroesjtsjov had geen idee dat Washington al sinds half oktober op de hoogte was van zijn geheime operatie en riep in paniek een spoedzitting bij elkaar om te bespreken waar de toespraak over zou kunnen gaan.⁴⁷ Paniekerig werd ook de mogelijkheid van een nucleaire oorlog besproken. Toen Moskou op de ochtend van 23 oktober de toespraak hoorde en hieruit begreep dat Kennedy een 'quarantaine' in werking liet treden en geen directe militaire actie ondernam, werd met opluchting en ontzetting tegelijk gereageerd. Kennedy had in elk geval niet direct met represailles gedreigd en een oorlog verklaard. In zijn eerste officiële reactie op 23 oktober stelde Chroesjtsjov zich nog erg dwingend en verontwaardigd op, hij noemde de blokkade onwettig en beweerde dat de wapens in Cuba uitsluitend van defensieve aard waren. Hij vermeed echter een directe confrontatie en liet verschillende schepen onderweg naar Cuba terugkeren.⁴⁸ Dit was een eerste teken dat ook Chroesjtsjov de situatie niet wilde laten escaleren.

Chroesjtsjov's herwaardering van 'Anadyr' en de-escalatie

De Russische premier kreeg de kans om af te koelen en terug te komen van zijn initiële boosheid omdat Kennedy de blokkade pas twee dagen later in werking liet gaan. Aangezien Kennedy benadrukte dat hij de Sovjet-Unie niet in een hoekje wilde dwingen waardoor het geen kant meer op zouden kunnen kreeg Chroesjtsjov de kans om *Anadyr* opnieuw te evalueren.⁴⁹ De Russische premier vroeg zich af of zijn aanvankelijke doelen wel zo realistisch waren geweest en hoe hij zijn bondgenoten zou kunnen overtuigen van het nut van de onderneming. Hij zou Washington zover moeten krijgen om op zijn minst een belofte af te leggen Cuba niet in te vallen, op deze manier zou *Anadyr* alsnog als een succes

---

⁴⁶ Ibidem, 63, 64.

⁴⁷ A. Fursenko, T. Naftali, *Khrushchev's cold war: the inside story of an American adversary*, (New York 2006) 476.

⁴⁸ Munton, Welch, *The Cuban missile crisis*, 64.

⁴⁹ Ibidem, 70.

afgeschilderd kunnen worden.⁵⁰ Chroesjtsjov wilde de blokkade in geen geval overtreden en liet alle schepen onderweg naar Cuba stoppen of omkeren. Het meest gespannen moment van de crisis leek gepasseerd. McGeorge Bundy uitte zijn opluchting met de woorden: 'We're eyeball to eyeball, and I think the other fellow just blinked.'⁵¹

Op 27 oktober raakte de crisis in een eindstadium. Chroesjtsjov voelde zich zelfverzekerd gezien het feit dat er al vijf dagen waren verstreken sinds Kennedy's toespraak, maar nog geen schoten waren afgevuurd. Hij zag mogelijkheden tot onderhandeling en stelde Kennedy's geduld opnieuw op de proef door een extra verzoek toe te voegen aan de non-invasie belofte. Chroesjtsjov stelde dat het onaanvaardbaar zou zijn als de raketten uit Cuba verwijderd werden maar de *Jupiters* intact en functioneel bleven. Hij stelde voor om als wereldleiders toepasselijke beslissingen te nemen en de raketten op beide locaties te verwijderen.⁵² Verschillende leden van de ExComm stelden zich kritisch op tegenover de nieuwe eis van Chroesjtsjov, er heerste verwarring nu de Russische premier twee tegenstrijdige berichten had verstuurd. Verrassend genoeg toonde Kennedy echter begrip, hij hield de raketten in Turkije al langer in gedachten om eventueel in te zetten als onderhandelingsstroef. Hij vreesde dat de Russen zich niet zouden neerleggen bij enkel een non-invasie belofte en besloot Chroesjtsjov's verzoek in te willigen. Om gezichtsverlies te vermijden eiste hij wel dat dit alles in het geheim gebeurde. Washington zou het nooit officieel toegeven, maar in het geheim beloofde Kennedy aan Moskou om binnen drie maanden de raketten in Turkije te ontmantelen. Dit zou later bekend komen te staan als de *Trollope Ploy*.⁵³

Op 28 oktober stemde Chroesjtsjov in een radiotoespraak toe de nucleaire wapens uit Cuba te verwijderen en daarbij te voldoen aan Amerikaanse voorwaarden. Zodra dit bericht Washington bereikte werd met enorme opluchting gereageerd. In december van hetzelfde jaar zouden de raketten uit Cuba verwijderd zijn. Een internationaal, potentieel catastrofaal, conflict was op het allerlaatste ogenblik vermeden dankzij de waakzaamheid en onderhandelingen van beiden wereldleiders.

De lessen van '62

Als er één aspect opvalt aan de *Cubacrisis* is het de omslag die de houdingen van Chroesjtsjov en Kennedy maakten vóór en tijdens de crisis. Voordat Cuba op de acute politieke agenda stond bekeken

---

⁵⁰ Fursenko, Naftali, *Khrushchev's cold war*, 483.

⁵¹ Ibidem, 482.

⁵² Munton, Welch, *The Cuban missile crisis*, 75.

⁵³ Fursenko, Naftali, *Khrushchev's cold war*, 486-488.

de wereldleiders elkaar door een bril, gemanipuleerd door Koude Oorlog stereotypen. Maar zodra zij zich ook werkelijk bevonden aan de rand van een nucleaire oorlog zetten beiden de verschillen opzij en werd gezamenlijk op zoek gegaan naar oplossingen en een compromis. De misverstanden die aan de oorsprong van de crisis lagen waren het gevolg van 'mirror-imaging', handelen op basis van eigenbelang en vanuit de eigen perceptie, vormgegeven door oordelen, eigen historische ervaringen en perspectieven. Dit leidde tot een gebrek aan empathie en communicatie, ook met de eigen specialisten.⁵⁴ Nu liggen deze aspecten als oorzaak van een conflict natuurlijk vrij voor de hand, sterker nog, het gros van conflicten wordt mede hierdoor veroorzaakt. In dit geval zorgde het echter voor een bijzonder groot probleem aangezien er nucleaire wapens mee gemoeid waren. Dankzij de onderhandelingskunsten van beide leiders gingen de supermachten niet op de vuist om Cuba. Desondanks kon men bijna niet anders dan bedenken dat een enorm gevaarlijke situatie op het allerlaatste moment ontweken was. Er werd een cruciale les geleerd van het belang van empathie. Kennedy en Chroesjtsjov leerden van elkaar dat geen van beiden een nucleair conflict als wenselijk beschouwden, ze deden er vervolgens alles aan om dit scenario te vermijden.

---

⁵⁴ Munton, Welch, *The Cuban missile crisis*, 96.

II. De Haagse Post

De *Haagse Post* was een Nederlands opinieweekblad dat in 1914 werd opgericht door Samuel Frederik van Oss. In 1990 fuseerde het met weekblad *De Tijd* en ging verder onder de naam *HP/De Tijd*, een invloedrijk opinieblad in het huidige Nederlandse medialandschap. De *Haagse Post* kende een liberale signatuur en werd gedurende de Koude Oorlog in grote mate gekenmerkt door de kleurrijke persoonlijkheid van Gustavo Bernardo José Hiltermann (1914-2000). Hiltermann – beter bekend als ‘G.B.J.’ – werd in 1952 hoofdredacteur en eigenaar van het blad en kreeg een vaste rubriek waarin hij zich uitliet over actualiteiten. Hiltermann stond bovenal bekend om zijn kritische blik en scherpe analyses. Hij stapte in 1965 op bij de *Haagse Post* maar bleef een bekend gezicht in de Nederlandse media. Hij zou geheel nieuwe bekendheid opdoen met zijn populaire radioprogramma, *De toestand in de wereld door G.B.J. Hiltermann*, dat iedere zondagmiddag werd uitgezonden door de AVRO.

Kennedy's herstel van Amerika's zelfvertrouwen

Dit onderzoek begint in januari 1961, dit was behalve het begin van een nieuw jaar ook het begin van een nieuwe politieke era. Op 20 januari 1961 begon de ambtstermijn van de democratische president John Fitzgerald Kennedy, hij werd op 43-jarige leeftijd de 35^e en jongste president die de Verenigde Staten gekend heeft.⁵⁵ Kennedy nam het roer over van Dwight D. Eisenhower, die in schril contrast tot Kennedy aftrad op 71-jarige leeftijd. Hoewel Eisenhower's termijnen vrij vredig en voorspoedig waren verlopen waren ze volgens Amerikaanse standaarden evenmin gedenkwaardig. Het overheersende beeld van Eisenhower was dat van een broze oude man wiens glorie-dagen voorbij waren, dit beeld werd versterkt door het contrast tussen hem en zijn jonge en energieke opvolger. 'Naarmate [Eisenhower] ouder werd en naarmate zijn gezondheid te wensen overliet, nam de politieke apathie in Amerika toe.'⁵⁶

Kennedy had een jongensachtige uitstraling, onblusbare energie en kwam zowel spontaan als ambitieus over, hij representeerde in veel grotere mate datgene waar Amerika voor stond. Tijdens zijn inauguratiereede beloofde hij de politieke apathie van de voorgaande regering te doorbreken. Zijn toespraak begon als volgt: '[d]e nieuwe Amerikaanse generatie is niet bereid om de langzame onthaling der menselijke rechten die thans plaatsvind, gade te slaan of toe te staan, want dit land is altijd een voorstander van deze rechten geweest, laat elke natie, of zij ons goed of kwaad gezind is, weten dat wij

---

⁵⁵ Ibidem, 16.

⁵⁶ Hiltermann 'President Kennedy herstelt Amerika's zelfvertrouwen', *Haagse Post*, 28 januari 1961, 2.

tot elke prijs, tot iedere last, en zo nodig onder het verdragen van welke ontberingen ook elke vriend zullen steunen en elke vijand zullen bestrijden, om deze vrijheid te waarborgen.⁵⁷ Met daadkrachtige woorden won Kennedy de harten van het Amerikaanse volk en creëerde hoop en vertrouwen in de Amerikaanse politiek in een bewogen tijd.

Net als vele anderen zag Hiltermann veel reden tot optimisme: 'De jonge Kennedy, met zijn opvallend beheerste energie en zijn voorzichtige voortvarendheid, heeft veel duidelijker de uitdrukking van wat Amerika wil en wat de Amerikanen willen zijn en zo is het niet verwonderlijk dat zijn ambtstermijn in Amerika veler hoop heeft doen herleven.'⁵⁸ Kennedy leek het zelfvertrouwen van de Amerikanen te hebben hersteld. Hiltermann voegde echter ook de nodige scepsis toe aan een overwegend optimistisch betoog, Kennedy dreigde volgens hem terug te vallen op een kortzichtige Amerikaanse politieke traditie die hoop en verwachting legde in *sudden achievements*. Een strategie gebaseerd op de veronderstelling dat de nieuw aangetreden president in tegenstelling tot zijn voorgangers zal komen met kordate en grandioze oplossingen voor allang aanwezige politieke problemen, voornamelijk betreffende de ideologische strijd tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie.⁵⁹ Deze typisch Amerikaanse misvatting was volkomen verwijderd van de werkelijkheid door een gebrek aan historisch besef. 'De geschiedenis van de internationale politiek is niet de geschiedenis van kordate oplossingen en geniale vondsten, maar de historie van langzame groei. (...) Kennedy heeft voor politiek van afweer geen duidelijk positieve conceptie. Dat komt vermoedelijk doordat hij evenals zijn voorgangers de politieke tonelen niet in hun historisch verband kan zien. (...) [De] kordate aanpak van die jonge nieuwe president is vanzelfsprekend zonder meer te prefereren boven dat passieve afglijden in de afgesloten periode. Al belooft dat nog geen grote staatkunde.'⁶⁰ Hiltermann stelde dat er zowel voor Amerikanen als Europeanen reden was voor optimisme, Kennedy's zelfverzekerde optreden en belofte voor actief leiderschap was een diepe breuk met het gedachtegoed van Eisenhower. Hij zag Kennedy echter tegelijkertijd ook terugvallen in een egoïstische en misschien wel té zelfverzekerde politieke traditie die weinig rekening hield met historische realiteiten.

Dubbelzinnigheid omtrent de mislukking in de Varkensbaai

De jonge Amerikaanse president zou nog geen vier maanden na zijn aantreden te maken krijgen met zijn eerste nederlaag. De mislukte *Varkensbaai-invasie* zou te boek komen te staan als één van de

---

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ Ibidem.

⁵⁹ Hiltermann, 'Betere aanpak, nog geen betere politiek', *Haagse Post*, 4 februari 1961, 2.

⁶⁰ Ibidem.

meest controversiële hoofdstukken in Amerikaanse geschiedenis. Allereerst omdat Amerikanen het niet gewend zijn nederlagen te lijden, maar des te meer omdat het regelrecht tegen de toenmalige politieke lijn inging. Kennedy's blunder leidde tot commotie in binnen- en buitenland omdat Washington als leider van de Westerse wereld tot ongenoegen van haar Europese bondgenoten een dubbelzinnige en opportunistische politiek voerde.

De Nederlandse pers reageerde met ongeloof op wat zich had afgespeeld op het weekend van 17 april 1961. Hiltermann verbaasde zich over de ironie van omstandigheden. 'De jonge president van de Verenigde Staten, van het land dat als geen ander de ontvoogding van koloniën heeft bevorderd en dat het zelfbeschikkingsrecht der volken verdedigt, ten koste van het Atlantische gezag en de Atlantische politieke structuur van de wereld, was betrokken bij een militaire aanslag op een naburig land – en had bovendien nog gefaald. (...) De mislukking [betekent] een uiterst pijnlijke blamage voor de Amerikaanse regering. (...) Het politieke inzicht van de regering heeft gefaald.'⁶¹ Amerika's bondgenoten voelden zich bedrogen door Kennedy's hypocriete politiek. Washington verwachtte van Europa dat het ter waarborging van de Euro-Amerikaanse bondgenootschap koste wat kost vooroorlogse koloniale structuren zou ontbinden, maar Washington – die de beginselen *nota bene* zelf proclameerde – leek zich zelf weinig aan te trekken van deze principes wanneer het eigen belang gemoeid was. 'Staande op de grondslag van de stelling, dat volken vrijelijk zelf moeten kunnen beschikken over hun lot, hebben [de Verenigde Staten] de dékolonisatie van de grote Europese positie in de wereld aangemoedigd en bevorderd. Zij hebben zich tegen hun bondgenoten (...) gekeerd om die ontvoogding te bespoedigen; ook al kwamen daarbij nationale belangen van de vrije wereld in het gedrang.'⁶² Nu Amerika zélf betrokken was geweest bij een contrarevolutionaire invasie leek het zich niets van deze afspraken aan te trekken. Het Euro-Amerikaanse bondgenootschap begon te lijken op een eenzijdig bindende en daarbij benadelende alliantie. 'De beginselen waar wij een internationale organisatie en begin van rechtspleging op hebben gebouwd, binden alleen het Westen en met name de Europese landen. (...) Het is de oorzaak van verbittering van veel Europeanen.'⁶³

Dit alles was natuurlijk ontzettend ironisch, Hiltermann noemde het een wrede en sinistere grap van de geschiedenis en vroeg zich af: '[h]eeft [de geschiedenis] willen aantonen, dat wij ons te gemakkelijk vastbijten in woorden, denkbeelden en programma's, terwijl het leven zélf de mensen

---

⁶¹ Hiltermann, 'Kennedy en de Gaulle verwisselen van plaats: Cuba en Algerije', *Haagse Post*, 29 april 1961, 2.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ Hiltermann, 'Machtspolitiek dwingt geheime diplomatie af. Dubbele moraal in de zaak Nieuw-Guinea', *Haagse Post*, 17 maart 1962, 2.

dirigeert?’⁶⁴ Hij slaat hiermee de spijker op zijn kop. Het was de onthulling van een pijnlijke waarheid: beginselen zijn gemakkelijker te propageren naarmate minder eigenbelang gemoeid is. ‘Wie op beginselen vertrouwt, bouwt op ijs.’⁶⁵ In principe waren Washington’s handen gebonden door een zelf geproclameerd beleid van niet-inmenging, maar in praktijk werd een vijandig bastion op minder dan tweehonderd kilometer van de Amerikaanse kust als onduldbaar beschouwd.⁶⁶

Het falen van de invasie had met een combinatie van onvoorzichtigheid en ondoordachttheid te maken maar was hoofdzakelijk het gevolg van Kennedy’s gebrek aan historisch besef. Washington had met behulp van historische realiteiten gemakkelijk kunnen inzien dat een Amerikaanse interventie op Cuba weinig populariteit zou genieten. Men vroeg zich af of Washington medeverantwoordelijk moest worden gesteld voor de omstandigheden in Cuba die in de eerste plaats hadden geleid tot de immense populariteit van Castro. Feitelijk was ‘(...) de Cubaanse revolutie een opstand tegen de kleine, rijke, corrupte, heersende klasse, die door de Verenigde Staten in het zadel was geholpen en aan de macht werd gehouden.’⁶⁷ Castro speelde in op de ontevredenheid die was veroorzaakt door het onderdrukkende regime van Batista, die op zijn beurt werd gesteund door Washington. Toen de Verenigde Staten zich vijandig opstelde tegenover Cuba zag Castro zich gedwongen om elders vrienden zoeken en die vond hij in Moskou. In plaats van deze historische achtergronden mee te nemen in zijn overwegingen negeerde Kennedy ze volledig, wat leidde tot de rampzalige afloop van de invasie. Hij bereikte het compleet tegenovergestelde van het beoogde doel en vervreemde Cuba nog meer dan al het geval was. ‘Voor Midden-Amerika is Castro na de teruggeslagen invasie tot een Messias geworden. In president Kennedy hebben ze geen duit meer vertrouwen dan in president Eisenhower.’⁶⁸

Cuba: van een politieke naar een militaire bedreiging

President Kennedy stelde zich na zijn onverantwoorde optreden in de Varkensbaai meer gereserveerd op tegenover Cuba. De mislukking stond nog vers in zijn geheugen gegrift en ondanks toenemende ergernis over de aanhoudende populariteit van Castro – die steeds nauwere banden met Chroesjtsjov aannam – wist hij dat hij zich niet zomaar kon wagen aan de toestand in Cuba. Toch begon

---

⁶⁴ Hiltermann, ‘Kennedy en de Gaulle verwisselen van plaats: Cuba en Algerije’, *Haagse Post*, 29 april 1961, 2.

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ Hiltermann, ‘Poging tot bredere Atlantische samenwerking: crisis of geen crisis in de Nato?’, *Haagse Post*, 3 mei 1961, 2.

⁶⁷ B. Person, ‘Moedig boek over Cuba’, *Haagse Post*, 7 oktober 1961, 13.

⁶⁸ ‘Vaderland of dood’, *Haagse Post*, 13 mei 1961, 13

het anderhalf jaar na het fiasco weer te roeren in Cuba. In oktober 1962 bereikte de Koude Oorlog een nieuwe en ongekeerde climax met het uitbreken van de *Cubacrisis*.

Vlak voor de crisis schreef Hiltermann bijna satirisch over de toestand in Cuba. Washington werd tot groot leedvermaak van de Europeanen opnieuw geconfronteerd met de keerzijde van zijn eigen woorden. Dekolonisatie was in beginsel misschien simpel en rechtvaardig, maar de uitvoering ervan bleek niet altijd even ongecompliceerd, zo ook in Cuba. 'Vrij overmoedig, en niet zonder hovaardij, hebben de Amerikanen de Europese dekolonistoren de les geleerd. Aan goede raad geen gebrek. Nu zitten zij met hetzelfde probleem en weten zij er geen raad mee. (...) Gelijk in alle ontkoloniseerde samenlevingen heeft het communisme zich ook in Cuba aangediend als het doelmatigste hulpmiddel om het ideaal van alle ontvoogde samenlevingen te verwezenlijken: een sociale, economische en industriële transformatie die het land geheel bevrijdt van iedere afhankelijkheid van de vroegere machthebber. In Cuba – en Europeanen zullen ook daar vanzelfsprekend om moeten glimlachen – met groter succes dan in enige ontvoogde Europese kolonie.'⁶⁹ Kennedy werd opnieuw geconfronteerd met de moeilijkheden waar Washington in Europa's geval weinig begrip voor had getoond.

Ondanks de ironie hoopte Hiltermann bovenal dat de gelijksoortigheid van ervaring Amerikanen en Europeanen dichter tot elkaar zou brengen. 'Precies zo graag als Nederland met een modern Indonesië wilde samenwerken, wil Amerika dat met Cuba en een menigte andere Latijns-Amerikaanse landen. Precies zo verbluft als wij zijn over de Indonesische vijandschap, en het gebruik dat van die vijandschap wordt gemaakt om de koloniale samenleving in beweging te brengen, zijn de Amerikanen het over hun geringe succes in Latijns-Amerika. (...) Onze moeilijkheden met Soekarno lopen parallel met de stribbelingen van Amerikaanse presidenten met Fidel Castro. Het is niet onmogelijk dat die gelijksoortigheid van ervaring de Amerikanen en de Europeanen nader tot elkaar brengt. In die zin voornamelijk, dat de Amerikanen in ieder geval de perikelen van de Europeanen over wie zij zo dikwijls hebben geschoolmeesterd, beter zullen begrijpen.'⁷⁰ Misschien was het goed voor de Amerikanen om nu ook eens zelf te ervaren hoe het voelt om zo vlakbij de eigen grens bedreigd te worden – voor veel Europeanen een dagelijkse ervaring – zodat een les van empathie geleerd zou worden.

De toestand in Cuba escaleerde definitief toen Kennedy op 22 oktober aankondigde Cuba in quarantaine te zetten, naar aanleiding van fotografische bewijzen geleverd door Amerikaanse verkenningsvliegtuigen. Deze wezen op de aanwezigheid van Sovjetraketten op Cubaans grondgebied.

---

⁶⁹ Hiltermann, 'Cuba Kennedy's knelpunt', *Haagse Post*, 20 oktober 1962, 2.

⁷⁰ Ibidem.

Met offensieve wapens op het eiland was de dreiging die van Cuba uitkwam nu officieel van militaire aard en hield Washington zich het recht voor om Amerikaans grondgebied te verdedigen. Bovendien hadden Chroesjtsjov en zijn vertegenwoordigers in overtreding gehandeld met gegeven verklaringen en dus opzettelijk misleid. Kennedy waarschuwde de Russische premier dat alle schepen onderweg naar Cuba preventief doorzocht zouden worden voor wapenen, verdere actie werd niet uitgesloten. Chroesjtsjov werd nu voor de keuze gesteld zijn plannen in Cuba voort te zetten en de situatie verder te laten escaleren en daarbij een nucleaire oorlog riskeren, of om in te stemmen met Kennedy's voorwaarden en zijn schepen te laten omkeren. De mogelijkheid van een thermonucleair conflict was opeens realistischer dan ooit en het griezelig besef hiervan was duidelijk aanwezig in de Nederlandse pers. 'Vol angst en spanning wachtte de wereld op een confrontatie'.⁷¹

Uitbraak van de Cubacrisis en de atoomwapen-paradox

Het was de eerste keer sinds de Tweede Wereldoorlog dat een direct conflict dreigde uit te barsten tussen de twee supermachten. Dit was op zichzelf natuurlijk al onwenselijk maar de angst voor een conflict was aanzienlijk groter omdat het plaats zou vinden in de era van atoom- en waterstofbommen. In het geval van een gewapend conflict zouden atoomwapens een centrale rol spelen en *Mutual Assured Destruction* was zo goed als een feit. Hiltermann legde uit dat de angst voor de atoomwapens een 'atoomwapen-paradox' creëerde: datgene waar de mensheid het meest bang voor was, was tegelijkertijd precies datgene wat de wereld moest behoeden van complete verwoesting. 'Het is de "balance of terror", de angst voor een atoomoorlog, die ons nu moet beveiligen. Er is gebeurd wat men bij bespiegelingen nauwelijks onder woorden kon brengen: er is een situatie geschapen waarin Amerika in direct conflict met Rusland kan komen. Geen "proxy"-oorlog dreigt, (...) maar een onmiddellijk conflict tussen de groten zèlf. En dat in de era van atoom- en waterstofbommen! Maar het zijn juist die bommen waarop onze hoop is gevestigd.'⁷² Men hoopte vurig dat Chroesjtsjov evenzeer als de rest van de wereld een nucleaire oorlog liever vermeed dan verwelkomde en dat dit zijn reactie zou bepalen. 'Wij moeten nu met bevend hart afwachten of de vrees voor een thermo-nucleair wereldconflict te hovaardige politici grenzen stelt.'⁷³

Kennedy's besluit om Cuba te isoleren was een unilaterale Amerikaanse beslissing, hij had niet overlegd met zijn Europese bondgenoten en was vooruitgelopen op de goedkeuring van de Verenigde

---

⁷¹ Hiltermann, 'Kennedy slaat terug', *Haagse Post*, 27 oktober 1962, 2.

⁷² Ibidem.

⁷³ Ibidem.

Naties. Washington voorzag de quarantaine van een rechtsbasis door zich te beroepen op de *Pact van Rio* en kreeg goedkeuring van de Organization of American States (OAS), dit autoriseerde de Verenigde Staten het Amerikaanse halfvond te beschermen.⁷⁴ Ondanks deze steun had Kennedy enorme risico's genomen door nogal drastische maatregelen te autoriseren, het was nog maar net de vraag of Amerika's bondgenoten – die niet waren ingelicht – ook van mening waren dat dergelijke actie noodzakelijk was. 'Het zal lang niet voor ieder vaststaan dat deze gigantische actie al noodzakelijk was en men zal zich er in de Verenigde Staten op moeten voorbereiden – dat brengt de ernst van de toestand ook mee – dat men over de Amerikaanse politiek niet overal enthousiast zal zijn. (...) Het is wel een soort politiek, waarvan de uitslag het enige criterium vormt. (...) Als zijn staatkunde succes heeft, dan zal men de risico's misschien vergeten.'⁷⁵ De quarantaine bracht de Koude Oorlog tot een nieuw climax. Moskou werd voor de keuze gesteld alle wapens uit de Amerikaanse levenssfeer te verwijderen, of te vechten.

Hiltermann was sceptisch, hij vond het verdacht dat Kennedy zich beriep op een obscuur verdrag in plaats van via de gebruikelijke wegen zijn ingrijpen te autoriseren. Hij interpreteerde Kennedy's optreden als 'power politics in disguise': vermomde machtspolitiek.⁷⁶ Als Kennedy zich had beroepen op het recht en plicht om het eigen grondgebied en invloedssfeer te beschermen, zou hij Chroesjtsjov een vrijkaart hebben gegeven om in te grijpen in West-Berlijn gebaseerd op dezelfde overwegingen. Hij moest dus een andere oplossing vinden. Kennedy claimde vooruit te zijn gelopen op de goedkeuring van de Verenigde Naties om de geheimhouding en uitvoeringssnelheid van de operatie te waarborgen, dit was een stukje praktische politiek van Washington.⁷⁷ Hoewel dit allemaal begrijpelijke overwegingen waren nam het niet weg dat Kennedy er ongetwijfeld op af zou worden gerekend als dit alles op een mislukking zou uitlopen, net als in 1961. De uitslag van het avontuur zou de beoordeling ervan bepalen.⁷⁸

Chroesjtsjov's roekeloosheid en herstel van de 'status quo'

Op 28 oktober, precies een week nadat Kennedy de blokkade afkondigde, maakte Chroesjtsjov in een Russische radio-uitzending bekend dat hij de raketten op Cuba zou verwijderen en ging ermee akkoord zich daarbij te houden aan Kennedy's gestelde voorwaarden.⁷⁹ Met grote opluchting nam de

---

⁷⁴ Ibidem.

⁷⁵ Ibidem.

⁷⁶ Ibidem.

⁷⁷ Ibidem.

⁷⁸ Ibidem.

⁷⁹ 'Rakettenloze Castro', *Haagse Post*, 3 november 1962, 12.

Amerikaanse president kennis van deze verklaring, zijn gewaagde diplomatie loonde uiteindelijk de moeite. Chroesjtsjov accepteerde de vernedering die gepaard ging met zijn terugtrekking om volgens hem '(...) zo snel mogelijk het conflict te elimineren dat de zaak van de vrede in gevaar brengt'.⁸⁰ De gevaarlijkste crisis van de Koude Oorlog kwam langzamerhand tot een einde en geen van beide partijen had naar de wapens gegrepen. Voor het eerst kon worden geconstateerd dat beide supermachten een nucleaire oorlog als onwenselijk beschouwden, een revolutionaire conclusie die voor wereldwijde verademing zorgde. De *status quo* was succesvol hersteld. 'Betragt en gesommeerd te verdwijnen, is de Sovjet-Unie op haar dwaling des weegs teruggekeerd. Dat is het grote feit dat tot voldoening stemt. (...) De "*balance of terror*" werkt nog. Het Kremlin zoekt dus niet lichtvaardig naar een atoomoorlog en accepteert die evenmin lichtvaardig.'⁸¹

Naarmate meer feiten over de crisis bekend werden kwam de aandacht steeds meer te liggen op de onverantwoordelijkheid van Chroesjtsjov's optreden. Hij had met zijn avontuur in Cuba de wereld aan de rand van de afgrond gebracht. 'De primaire oorzaak van het conflict was een onbegrijpelijke en roekeloze daad van de Sovjet-Unie geweest.'⁸² Chroesjtsjov had in overtreding met gemaakte afspraken onverantwoorde politieke stappen gezet die de gevestigde *status quo* tussen Washington en Moskou verstoorde, Kennedy zag zich genoodzaakt in te grijpen. 'In de wereld [bestaat] een fijn genuanceerd en zorgvuldig uitgebalanceerd evenwicht tussen de twee gigantische kernmachten met hun bondgenoten. Wij leven in vrede bij de gratie van dat evenwicht. Iedere staatsman weet, dat een drastische verstoring van dat evenwicht door geen van beide partijen kan worden aanvaard. (...) Men moet ervan uitgaan dat geen zinnig staatsman dat lichtvaardig gaat proberen.'⁸³

Gebaseerd op de veronderstelling dat Chroesjtsjov een rationele staatsman was die op basis van het gezond verstand handelde en zich bewust was van de consequenties van zijn daden, ging men ervan uit dat hij niet zonder te hebben nagedacht een dergelijke actie zou ondernemen. Het begon er echter steeds meer op te lijken dat precies die veronderstelling onjuist was gebleken, men had Chroesjtsjov's impulsiviteit ernstig onderschat en was daarmee voor verrassingen komen te staan. Zelfs Hiltermann had weinig goede woorden over voor hem. 'Chroesjtsjov had zich in een roekeloos avontuur gestort en kon zich daar niet zonder kleerscheuren uit terugtrekken. "Hij redde de wereldvrede" beweerde zijn propaganda-apparaat. Hij had precies het tegendeel gedaan: hij had de wereldvrede in gevaar gebracht.

---

⁸⁰ Verwijzing naar Chroesjtsjov's radioboodschap in 'Rakettenloze Castro', *Haagse Post*, 3 november 1962, 12.

⁸¹ Hiltermann, 'Pokerspel op het leven', *Haagse Post*, 3 november 1962, 2.

⁸² Ibidem.

⁸³ Ibidem.

Het was zijn Amerikaanse tegenspeler die door de gedecideerdheid van zijn optreden aan de Russische premier de *wenselijkheid* van een terugtocht onder ogen bracht (...) [en] de *mogelijkheid* daartoe liet.⁸⁴ Niet Chroesjtsjov maar Kennedy verdiende respect voor zijn optreden.

Gevolgen van de crisis

Zodra de *Cubacrisis* tot een eind kwam begon het nakaarten in de pers. Het was duidelijk dat Kennedy eigenlijk als enige zegevierend uit de bus kwam. Zijn optreden was beheerst en doorslaggevend, maar tegelijk in beslistheid gematigd en daarmee succesvol. Na geduldig alle mogelijkheden te hebben overwogen confronteerde hij Chroesjtsjov met een exit-option en koos voor de-escalatie in plaats van een conflict. Kennedy won in binnen- en buitenland aan prestige en had zich met zijn optreden bewezen als een bekwame wereldleider. Men verwachtte dat Kennedy de vruchten van zijn succes zou plukken in de naderende presidentsverkiezingen.

Terwijl veel lof voor Kennedy was weggelegd werd Chroesjtsjov uit allerlei hoeken met kritiek geconfronteerd. Aangezien de afspraken die werden vastgelegd in de *Trollope Ploy* niet openbaar gemaakt mochten worden leek het erop dat Chroesjtsjov zich had laten intimideren en zich zonder enig voordeel te behalen had teruggetrokken uit Cuba, een vernedering voor de Sovjet-Unie. Er was ook kritiek afkomstig uit Peking waardoor Sino-Sovjet spanningen opnieuw opliepen. Peking exploiteerde het Cubaanse echec om Chroesjtsjov's zogenaamde slapheid tentoon te stellen en deed daarbij een gooi naar het leiderschap van het communistische blok.⁸⁵ Moskou propageerde de voordelen van de weg van vreedzame co-existentie, maar de uitkomst van de Cubaanse crisis werkte niet bepaald tot zijn voordeel.

Castro was overduidelijk de grootste verliezer van het debacle, Hiltermann noemde hem 'de grote ontgoochelde'.⁸⁶ Toen de crisis een hoogtepunt bereikte was de rol van de Cubaanse leider bijzonder passief. Castro reageerde in verontwaardiging toen Chroesjtsjov hem niet langer bleek te kunnen beveiligen op het moment dat Washington de verstoring van het machts-evenwicht niet accepteerde. Het feit dat Castro hier vanuit ging was een vergissing van een volslagen ondeskundige op het gebied van de internationale politiek, hij had zijn positie ernstig overschat.⁸⁷ Castro's rol op het hoogste niveau was definitief ten einde.

---

⁸⁴ Ibidem.

⁸⁵ Hiltermann, 'De grote ontgoochelden', *Haagse Post*, 10 november 1962, 2.

⁸⁶ Ibidem.

⁸⁷ Ibidem.

De crisis bracht voor Europa ook een onaangename waarheid aan het licht. Op het moment dat er een direct Russisch-Amerikaans conflict dreigde, speelden de Europese bondgenoten van Amerika een bijzonder passieve rol. Ze dreigden betrokken te worden in een destructief conflict, maar werden op geen één moment geconsulteerd. Normaal speelde Europa zijdelings wel een rol omdat veel spanningsgebieden zich op het Europees vasteland bevonden, maar dit keer was het anders. Het was de bevestiging dat Europa in de internationale politiek niet meer een rol van betekenis speelde.⁸⁸

---

⁸⁸ Hiltermann, 'Pokerspel op het leven', *Haagse Post*, 3 november 1962, 2.

II. Vrij Nederland

Op 31 augustus 1940 verscheen de eerste publicatie van het Nederlandse weekblad *Vrij Nederland*, tijdens de Duitse bezetting nog een illegaal verzetsblad dat zichzelf omschreef als een 'strijdblad voor de bevrijding van ons land'.⁸⁹ De bevrijding kwam in mei 1945 en hierna werd de publicatie van *Vrij Nederland* onder hoofdredacteur Henk van Randwijk, die behalve journalist ook een actieve verzetsstrijder was, bovengronds voortgezet.⁹⁰ Met een intellectueel links-liberale inslag ontwikkelde *Vrij Nederland* zich tot één van de gewichtigere stemmen in links Nederland gedurende de 'culturele revolutie van de jaren zestig'.⁹¹ In de jaren negentig werd het blad omgevormd tot een wekelijks verschijnend magazine en kwam het accent te liggen op het opiniërend karakter. Onder het motto 'lang leve de inhoud' is *Vrij Nederland* uitgegroeid tot een invloedrijk opinieblad.⁹²

Kennedy's blunder in de Varkensbaai

Evenals de *Haagse Post* rapporteerde ook *Vrij Nederland* extensief over de spraakmakende *Varkensbaai-invasie*. Al op de vooravond van de invasie sprak het blad zich afkeurend uit over de mogelijkheid van een Amerikaanse contrarevolutionaire militaire actie in Cuba. Het blad redeneerde dat ondanks het feit dat de omstandigheden voor Amerika ongunstig waren er vooralsnog onvoldoende redenen waren voor zulke drastische maatregelen. 'Wij stellen dat de Amerikanen zich met hun politiek van openlijke gewapende interventie op een uiterst gevaarlijk pad begeven. (...) Hoe denkt Washington die actie in de Verenigde Naties te rechtvaardigen? Mij dunkt dat hier geen politiek voordeel te behalen is waar niet (naar men thans reeds zien kan) grotere politieke nadelen tegenover staan.'⁹³ Het weekblad legt de nadruk op de verantwoordelijkheid van de Verenigde Staten om haar acties te rechtvaardigen bij de Verenigde Naties. Een contrarevolutionaire interventie in Cuba zou in tegenstrijd zijn met de politieke lijn van 'niet-inmenging' die Washington aanhield en Europa bijvoorbeeld ook verplichtte tot dekolonisatie. Door de invasie te autoriseren zou de Verenigde Staten niet alleen een vijandige politiek voeren tegenover Cuba, maar ook versus haar bondgenoten.

Kennedy's mislukte invasie ontving zeer slechte pers in West-Europa. 'Het avontuur moest mislukken – en het is mislukt. Een kleine duizend man werd onder de bescherming van Amerikaanse

---

⁸⁹ 'Over Vrij Nederland', (n.d.) <http://www.vn.nl/Service/Over-VN.htm> (geraadpleegd op 1 februari 2012)

⁹⁰ Ibidem.

⁹¹ Ibidem.

⁹² Ibidem.

⁹³ 'Cuba: toespitsing van de crisis', *Vrij Nederland*, 15 april 1961, 2.

marine-eenheden en met inzet van Amerikaanse vliegtuigen die men van kentekenen ontdaan had, op Cuba aan land gezet. Binnen driemaal 24 uur was de strijd ten einde.⁹⁴ Het avontuur was gedoemd te mislukken en toch had Kennedy de militaire actie geautoriseerd, zijn optreden was ronduit teleurstellend en *Vrij Nederland* schroomde er niet voor terug om dit te benadrukken. 'Wat ons van de regering Kennedy tegenvalt, is dat de koele, meer realistische kijk die zij aan de dag heeft gelegd op andere gebieden van de buitenlandse politiek, volledig schijnt te ontbreken waar het Cuba betreft. De gevaarlijke kruisvaardersmentaliteit ten opzichte van het communisme, die het kenmerk was van de periode Eisenhower-Foster Dulles, is nu plotseling in verhevigde mate weer opgetreden.'⁹⁵

Het politieke inzicht van de jonge Amerikaanse president was tekort geschoten, hij had vertrouwd op onjuiste inlichtingen, nam onverantwoorde risico's en leed als gevolg een dramatische nederlaag. 'Was er op Cuba enige politiek voordeel te behalen waar niet in de rest van Midden- en Zuid-Amerika groter politiek nadeel tegenover zou staan? (...) Dat het wenselijk was die invloed [van Castro] in te dammen – daar was men het over eens. De vraag was slechts: hoe? En het leek de meeste Europese regeringen verstandiger, Cuba, Cuba te laten (...) Het zou of een vrij lange, of een mislukte strijd worden. In beide gevallen komen wij tot een voor de Verenigde Staten – en dus voor het Westen – hoogst ongunstige balans.'⁹⁶ De risico's lagen voor de hand en toch had Kennedy de invasie geautoriseerd.

Een fataal gebrek aan historisch besef

Als Washington de communistische dreiging die van Cuba uitkwam wilde uitschakelen moest het probleem bij de kern worden aangepakt. 'Slechts op één wijze is het Fidelisme effectief te bestrijden: door elders de buitensporige sociale nood op te heffen waar het de (natuurlijk ook buitensporig) reactie op geweest is.'⁹⁷ De ironie was dat Amerika voor een deel verantwoordelijk was voor de sociale onvrede waar Castro zijn populariteit aan te danken had. Fidel kwam op voor de Cubaanse boeren die gedesillustioneerd waren geraakt door de corruptie en onderdrukking van het dictatoriaal bewind van Batista. Washington had dit regime decennialang aan de macht had gehouden, Amerika had dus indirect bijgedragen aan de onderdrukking van Cubanen. De Verenigde Staten konden maar op één manier voorkomen dat Cuba een communistische satelliet van de Sovjet-Unie zou worden.

---

⁹⁴ L. de Jong, 'Cuba: een ramp', *Vrij Nederland*, 29 april 1961, 2.

⁹⁵ H.M. van Randwijk, 'Het gevaar dreigt van rechts', *Vrij Nederland*, 29 april 1961, 1.

⁹⁶ L. de Jong, 'Cuba: de gok gewaagd', *Vrij Nederland*, 22 april 1961, 2.

⁹⁷ L. de Jong, 'De reactie van Amerika', *Vrij Nederland*, 29 april 1961, 2.

‘Gezonde maatschappijen zijn tegen het communisme bestand. De eigen verdediging geen ogenblik verwaarlozend, zal het Westen de periferie het best, en uiteindelijk slechts dan effectief beschermen wanneer het er een gezonder maatschappij opbouwt.’⁹⁸ Kennedy’s interventie had deze problemen echter eerder vergroot dan verkleind. ‘Zijn politiek jegens Cuba heeft de communistische mythe dat zijn land het bolwerk van het imperialisme is, nieuwe kracht gegeven. Indien de president de huidige koers zou voortzetten, dan zou het gevaar van het communisme vergroten in plaats van verkleinen.’⁹⁹

Cuba was nog altijd grotendeels economisch afhankelijk van de Amerikanen met praktisch één exportproduct (suiker) en één afnemer (de Verenigde Staten). Toen Castro Amerikaanse economische belangen in gevaar bracht greep Washington in met economische sancties.¹⁰⁰ Dit had echter in plaats van het gewenste effect het gevolg dat ‘Fidel Castro in de armen van Chroesjtsjow [werd] *gedreven*, nadat Amerika hem, op een even domme als brutale manier heeft trachten te wurgen.’¹⁰¹ Washington had zich weliswaar tegen Castro gekeerd, maar deze man bleef een held in de ogen van de Cubaanse bevolking. Toen Fidel hulp zocht in het communistische kamp werd hij door de Cubanen gesteund. ‘De gewone half-ontwikkelde of onontwikkelde man (in Zuid-Amerika) redeneert zo: “Fidel staat aan de kant van de armen. De boeren hebben Fidel gesteund. De Amerikanen zijn tegen Fidel. Viva Russia”.’¹⁰²

Kennedy kon niet begrijpen dat de Cubanen vrijwillig heil zochten in het communisme vanwege zijn negatieve conceptie van de communistische ideologie en dit werd hem uiteindelijk fataal. ‘Er is een nationaal [Amerikaans] onvermogen (...) te begrijpen dat mensen in het communisme kunnen geloven of dat een volk niet noodzakelijkerwijs in opstand zal komen tegen een dictator als Fidel Castro die tenminste enkele fundamentele hervormingen doorgevoerd heeft. (...) Het communisme is niet een epidemie als de coloradokever die men met geweld kan uitroeien. Het communisme is een ideeënstelsel van bijzondere aantrekkelijkheid en aantrekkingskracht.’

Ondanks de negatieve uitlatingen over Kennedy’s teleurstellende optreden in de Varkensbaai was niet alle hoop in de jonge president vervlogen. ‘Kennedy’s houding tegenover Castro [verdient] niet alle banvloeken die over hem zijn uitgesproken. Hij heeft een zware erfenis overgenomen en de Gaulle heeft de laatste jaren bewezen hoe moeilijk het is af te rekenen met conservatieve en extremistische krachten in eigen land. Een nieuwe president komt terecht in een sneltrein, die in een zekere richting

---

⁹⁸ L. de Jong, ‘Cuba werkt na’, *Vrij Nederland*, 6 mei 1961, 2.

⁹⁹ Ibidem.

¹⁰⁰ Ibidem.

¹⁰¹ Ibidem.

¹⁰² L. de Jong, ‘Kennedy’s blunder’, *Vrij Nederland*, 29 april 1961, 1.

gaat. Het kost moeite en tijd te remmen en hem op een ander spoor te brengen, zelfs als men precies weet wat men wil.¹⁰³ De Cuba-Amerikaanse verhoudingen waren al vóór het aantreden van Kennedy onder spanning komen te staan en hij kon er dus niet volledig voor worden afgerekend. Het enige lichtpunt was dat Kennedy deze harde les kreeg toegediend aan het begin van zijn carrière en zo de kans kreeg om zich te herstellen.¹⁰⁴

De Cubaanse crisis

In oktober 1962 liepen de spanningen tussen de Verenigde Staten en Cuba opnieuw hoog op. 'Er is in de afgelopen maanden toenemende druk op president Kennedy uitgeoefend, op Cuba met militaire middelen in te grijpen, (...) het is voor de meeste Amerikanen moeilijk te aanvaarden dat er vlak voor hun kust een eiland ligt dat een politiek steunpunt geworden is van Russische macht en waar – zoals in het versimpelde zwart-wit denken van velen – 'de duivel regeert'.¹⁰⁵ De dreiging die van Cuba uitkwam was echter nog altijd van politieke aard en theoretisch kon Kennedy niets inbrengen tegen de Russische aanwezigheid in Cuba. Bovendien wilde Kennedy geen herhaling van hetgeen zich een jaar geleden in de Varkensbaai had afgespeeld. 'De dreiging die van Cuba uitgaat, is van politieke en niet van militaire aard. Die dreiging zou met militaire middelen niet gekeerd kunnen worden. President Kennedy heeft in april '61 leergeld betaald. De reacties die zich toen in Middel en Zuid-Amerika voordeden, heugen hem nog (...) steun aan een eventuele Amerikaanse interventie valt niet te verwachten.'¹⁰⁶

Deze omstandigheden namen een onverwachtse wending toen later die maand Kennedy een toespraak gaf waarin hij aankondigde Cuba in quarantaine te zetten vanwege de aanwezigheid van offensieve wapens, de dreiging die van Cuba uitging was definitief veranderd van politieke naar militaire aard. Kennedy's toespraak zou het begin inluiden van de *Cubacrisis*. De Amerikaanse president was zich bewust van de zwaarte van de situatie en nam geen overhaaste beslissingen. Hij ging bijzonder voorzichtig om met de bewijzen, rekende niet op één set gegevens en ging eerst in overleg met zijn vertrouwelingen voordat hij overging tot actie. Toen eenmaal hard fotografisch bewijsmateriaal beschikbaar was kon men vaststellen dat het noodzakelijk was dat Washington actie ondernam om Chroesjtsjov, die in strijd had gehandeld met binnenskamers gegeven verklaringen, te beantwoorden.¹⁰⁷

---

¹⁰³ L. de Jong, 'Kennedy en Cuba', *Vrij Nederland*, 13 mei 1961, 2.

¹⁰⁴ H.M. van Randwijk, 'Het gevaar dreigt van rechts', *Vrij Nederland*, 29 april 1961, 1.

¹⁰⁵ L. de Jong, 'Cuba en Amerika', *Vrij Nederland*, 20 oktober 1962, 2.

¹⁰⁶ Ibidem.

¹⁰⁷ L. de Jong, 'De Cubaanse Crisis', *Vrij Nederland*, 27 oktober 1962, 2.

Chroesjtsjov had doelbewust een grens overschreden en het strategische evenwicht verstoord. 'Onze wereld leeft bij de gratie van de wederzijdse aanvaarding van duidelijk politieke grenzen. (...) Dat is geen zaak van moraliteit, het is een zaak van politiek (...) niet de Verenigde Staten [hebben] een ongeschreven grens overschreden die door de Sowjet-Unie getrokken was, maar precies het tegendeel is geschied: De Russen hebben het erop gewaagd. Zij zijn te ver gegaan.'¹⁰⁸ Dit was de eerste keer in de Koude Oorlog dat de twee supermachten in een direct en mogelijk atomair conflict verwickeld dreigden te raken. Het initiatief om de situatie te laten de-escaleren lag nu bij Chroesjtsjov en of hij hier wel toe bereid zou zijn was nog maar de vraag. Men was sceptisch, want al hoopte ieder vurig op verminderde spanningen, het was onduidelijk wat nog van Chroesjtsjov verwacht kon worden. De wereld wachtte met bevend hart op zijn antwoord.

De-escalatie en gevolgen

Al gauw werd duidelijk dat Kennedy's harde woorden indruk hadden gemaakt. Chroesjtsjov stemde op 28 oktober in om zich terug te trekken uit Cuba en werd gedwongen om openbaar zijn mislukking toe te geven. Hij bleek niet bereid om over het hoofd van Castro een direct conflict met de Verenigde Staten te riskeren en zo kwam abrupt een eind aan zijn avontuur in Cuba. 'De Sowjet-Unie, te ver gegaan, moest zich terugtrekken. Toen het er op aankwam zette zij niet door. De loosheid van Chroesjtsjov's dreigementen werd aangetoond. Cuba werd in feite prijsgegeven.'¹⁰⁹ In principe was mede dankzij Chroesjtsjov's diplomatie de toestand in Cuba gede-escaléerd en vanzelfsprekend prees de propagandistische Russische pers hem om zijn optreden. De Nederlandse pers had minder sympathie voor hem. 'Dat Chroesjtsjov, beseffende te ver te zijn gegaan, retireerde valt te prijzen – maar die lof, zo men dat woord gebruiken wil, kan geen ogenblik worden losgemaakt van de constatering dat de Russische premier en geen ander – de ganse wereld aan de rand van de afgrond bracht.'¹¹⁰ Men verwachtte dat Chroesjtsjov ook binnen het communistische blok op kritiek zou stuiten. 'Zonder kleerscheuren is de Russische premier er niet vanaf gekomen. Hij maakte zijn beleidsfout natuurlijk niet toen hij besloot, de gewapende botsing met de Verenigde Staten uit de weg te gaan – zijn fout was dat hij het risico aanvaardde, in een situatie te geraken waarin hij, betrap, zou moeten wijken. Dat is geschied. En de communistische leiders in de meeste landen hebben het niet gewaardeerd.'¹¹¹

---

¹⁰⁸ Ibidem.

¹⁰⁹ L. de Jong, 'Cuba: een overwinning. Het Westen is triomfen ontwend', *Vrij Nederland*, 3 november 1962, 1.

¹¹⁰ Ibidem.

¹¹¹ L. de Jong, 'Chroesjtsjovs positie', *Vrij Nederland*, 10 november 1962, 2.

Terwijl *Vrij Nederland* zich negatief uitliet over Chroesjtsjov sprak het juist bewondering uit over Kennedy. 'President Kennedy heeft juist gehandeld door op eigen verantwoordelijkheid door te zetten en tegenstander en bondgenoot tegelijk voor een heilzaam voldongen feit te stellen. (...) Hij heeft ook West-Europa een grote dienst bewezen. (...) Wanneer er tevoren een neiging was in Moskou, de beslistheid van de jeugdige President te onderschatten, dan zal men daar nu, nemen wij aan, een reëler inzicht gekregen hebben.'¹¹² Kennedy maakte veel indruk, werd gerespecteerd voor zijn doortastendheid en effectieve politiek, zijn prestige en populariteit stegen aanzienlijk naar aanleiding van de *Cubacrisis* en de verwachting was dat dit terug zou zien te zijn in de aankomende verkiezingen.¹¹³

Terwijl de wereld na Chroesjtsjov's terugtrekking opgelucht ademhaalde was Castro minder tevreden. Hij voelde zich bedrogen door Chroesjtsjov en begreep niet dat het was uitgesloten dat Chroesjtsjov zijn strategische positie in gevaar zou brengen ter bescherming van de Cubaanse zaak. Dit werd pijnlijk duidelijk toen de crisis losbarstte en Castro slechts een ondergeschikte rol kreeg toegewezen. 'De avontuurlijke Russische politiek waaraan Castro, zijn eigen positie ernstig overschattend, medewerking verleende, heeft het Cubaanse regime op een slag een aanzienlijk deel van de sympathieën doen verliezen. (...) Er is een hechte grondslag gelegd voor verdere actie tegen dat regime.'¹¹⁴

De *Cubacrisis* kenmerkt zich als hét moment in geschiedenis waarop de wereld dichterbij een nucleaire oorlog is gekomen dan ooit tevoren. De belangrijkste conclusie was dat zowel Kennedy als Chroesjtsjov een atomair conflict als onwenselijk beschouwden en die mogelijkheid liever vermeden dan voor lief namen, de bevestiging hiervan was voor velen een enorme opluchting. De *balance of terror* was nog steeds een feit en de daarbij behorende machtsstrijd ook. Optimisten hoopten dat de schok die de crisis had veroorzaakt de supermachten nauwer tot elkaar zou brengen en dat pogingen tot ontwapening hervat zouden worden.¹¹⁵ Voor Europa werd duidelijk dat zij niet altijd een gewichtige rol kon spelen in de internationale politiek, de Verenigde Staten had zich wederom ontpopt als de natuurlijke leider van het Westen en het kompas van Europa¹¹⁶ De *Cubacrisis* werd in *Vrij Nederland* bovenal als een overwinning van het Westen beschouwd.

---

¹¹² L. de Jong, 'Cuba: een overwinning. Het Westen is triomfen ontwend', *Vrij Nederland*, 3 november 1962, 1.

¹¹³ L. de Jong, 'Verkiezingen in Amerika', *Vrij Nederland*, 10 november 1962, 2.

¹¹⁴ L. de Jong, 'Cuba: een overwinning. Het Westen is triomfen ontwend', *Vrij Nederland*, 3 november 1962, 1.

¹¹⁵ L. de Jong, 'De stopzetting der kernproeven', *Vrij Nederland*, 17 november 1962, 2.

¹¹⁶ H.M. van Randwijk, 'De onberekenbare Nikita Chroesjtsjow', *Vrij Nederland*, 29 december 1962, 4.

III. Elseviers Weekblad

Op 27 oktober 1945 verscheen onder leiding van hoofdredacteur Henk Lunshof het eerste nummer van het *Elseviers Weekblad*, een Nederlands opinieweekblad dat de voorloper is van de huidige *Elsevier*. Het blad kende een intellectueel rechts-georiënteerde inslag en richtte zich op een maatschappelijk betrokken lezerspubliek.¹¹⁷ Lunshof wilde een blad lanceren dat onafhankelijk van iedere politieke partij of stroming handelde en krachtige standpunten innam. Het *Elseviers Weekblad* moest een stijlvol opinieblad worden dat overzicht schiep in de chaotische werkelijkheid.¹¹⁸ Lunshof werd gekend om zijn extreem conservatisme en reactionaire standpunten, zijn betogen leken vaak eerder ideologisch beredeneerd dan waarheidsgetrouw te zijn, maar desondanks was zijn blad erg populair. Door de berichtgeving van het *Elseviers Weekblad* naast de *Haagse Post* en *Vrij Nederland* te leggen kan een completer beeld worden gecreëerd van de Nederlandse persreacties rondom de Cubaanse crisis.

Mislukking in de Varkensbaai

Hoewel het *Elseviers Weekblad* uitgesproken pro-Amerikaans was ging Kennedy's afgang in de Varkensbaai ook aan dit weekblad niet voorbij. 'President Kennedy heeft de eerste vuurproef van zijn bewind niet doorstaan. De mislukking van het avontuur der rebellen heeft zijn prestige overal ter wereld verminderd, aan de Sowjet-Unie nieuwe propaganda kansen gegeven, [en] de neutralistische landen wantrouwend gemaakt.'¹¹⁹ De mislukte invasie betekende een pijnlijke blamage voor de Amerikaanse politiek. Opvallend was dat het *Elseviers Weekblad* in tegenstelling tot de *Haagse Post* en *Vrij Nederland* de schuld van de mislukking niet zocht bij de onwettigheid van de invasie maar bij de terughoudendheid van Kennedy. 'Hij had niets moeten doen of met alle machtsmiddelen dienen in te grijpen. Het is uitgesloten dat dit laatste in een wereldoorlog zou zijn voortgevloeid (...) hij had bovendien het recht aan zijn zijde omdat destijds is vastgesteld dat de V.S. het recht behoud om in Cuba in te grijpen wanneer bedreigd.'¹²⁰ Hier wordt verwezen naar de *Monroe-doctrine* en het *Platt Amendement* om de rechtsgeldigheid van de invasie te beargumenteren, volgens het weekblad had Washington alle recht

---

¹¹⁷ G. van der List, 'Persgeschiedenis: Reactionaire kwajongen, prachtige, wijze nar. Journalistieke legende Henk Lunshof', (versie 31 januari 2005), <http://www.elsevier.nl/web/1015013/Artikel/Persgeschiedenis-Reactionaire-kwajongen,-prachtige,-wijze-nar.htm> (12 januari 2012).

¹¹⁸ G. van der List, 'Over Elsevier', <http://www.elsevier.nl/web/Weekblad-40/Over-Elsevier.htm> (12 januari 2012).

¹¹⁹ D. van Rosmalen, 'Kennedy, Wilson en Roosevelt, Amerika's dualistische politiek', *Elseviers Weekblad*, 29 april 1961, 7.

¹²⁰ H.A. Lunshof, 'Goede bedoelingen en de werkelijkheid. Drie Amerikaanse presidenten', *Elseviers Weekblad*, 6 mei 1961, 1.

om in te grijpen in Cuba. ‘De Monroe-doctrine, in 1823 afgekondigd voor het Amerikaanse congres, is nog steeds één van de drijvende krachten van de Amerikaanse politiek. Zij leert dat de Verenigde Staten geen Europese invloed op het Amerikaanse continent zullen dulden.’¹²¹

Het *Elseviers Weekblad* sprak zich afkeurend uit over de mislukking, maar positief over plannen om in te grijpen in Cuba. Een interventie was niet alleen rechtsgeldig maar zelfs wenselijk omdat het de mogelijkheid bood om de vergiftigende invloed van de ‘schuimbekkende dictator’ te bedwingen.¹²² ‘De werkelijke betekenis van Castro’s opkomst was, dat hier voor het eerst het sowjet-communisme, Amerika’s achterdeur binnendrong, zich vaste voet veroverde op Amerikaanse bodem, en zich als een epidemie dreigde te verspreiden over het Amerikaanse continent.’¹²³ Het was Washington’s verantwoordelijkheid(!) om Castro en het gevaar dat hij voor de wereld vormde uit te schakelen. De poging hiertoe in de Varkensbaai was weliswaar mislukt, maar Washington mocht het daar niet bij laten. ‘Gezien de “grimmige feiten” van vandaag, gezien de feiten van geschiedenis, kán president Kennedy, geen enkele Amerikaanse regering Cuba in handen van de communisten laten. Vroeg of laat zal Noord-Amerika toeslaan, alle verwijten van “interventie” ten spijt. Uit de mislukking van gisteren heeft de jeugdige president een harde les getrokken. Zij heeft hem gestaald in zijn overtuiging.’¹²⁴

Optimisme en grootse verwachtingen van Kennedy

De mislukking was pijnlijk, maar men bleef optimistisch. ‘Voor Kennedy zelf betekent het slechts een tijdelijke nederlaag. Zijn politieke blik reikt ver over Cuba heen. Zijn jeugdige geestdrift is met één mislukt avontuur niet te dempen.’¹²⁵ Het was een harde les geweest, maar Kennedy was er sterker uitgekomen en er was nog steeds veel hoop op hem gevestigd. ‘Kennedy’s uitspraken na de Cuba-mislukking waren *niet* verontschuldigend, (...) [hij] ontkende niet dat een communistisch Cuba door de Verenigde Staten, desnoods alleen, bestreden zou worden. Desnoods alleen. (...) Dat is harde taal. Dat is een Amerika zoals Chroesjtsjov het begrijpt en waar Sowjet-Rusland respect voor heeft. Als *dit* het

---

¹²¹ D. van Rosmalen, *Elseviers Weekblad*, ‘Kennedy, Wilson en Roosevelt. Amerika’s dualistische politiek’, 29 april 1961, 7.

¹²² M.W. Duyzings, ‘Cubanen contra Cubanen’, *Elseviers Weekblad*, 22 april 1961, 1.

¹²³ D. van Rosmalen, ‘Castro in Amerikaanse quarantaine’, *Elseviers Weekblad*, 14 januari 1961, 13.

¹²⁴ D. van Rosmalen ‘Kennedy, Wilson en Roosevelt. Amerika’s dualistische politiek’, *Elseviers Weekblad*, 29 april 1961, 7.

¹²⁵ Ibidem.

Amerika is, dat uit de turbulente tegenslagen dezer dagen tevoorschijn komt, mag de vrije wereld zich gelukkig prijzen.¹²⁶ Kennedy leek niet afgeschrikt te zijn en voer nog altijd een koers van kracht.

Hoewel Kennedy nog maar net was aangetreden werd dikwijls de parallel getrokken tussen hem en twee van zijn voorgangers: Woodrow Wilson en Frederik Delano Roosevelt. Kennedy straalde dezelfde daadkracht uit als deze twee beroemde presidenten en werd door deze vergelijking geconfronteerd met bijzonder hoge verwachtingen. 'Idealistische democratische presidenten zijn sneller geneigd tot harde aanpak en oorlog in tegenstelling tot hun rustige republikeinse voorgangers, door hun uitstraling van vrede, maar geschiedenis bewijst het tegendeel. (...) Het idealisme noch van Wilson, noch van Roosevelt bukte voor hun realisme. De woorden waren idealistisch, de daden niet. (...) Men kan met grote waarschijnlijkheid zeggen dat [Kennedy] op een gegeven dag zal toeslaan en overigens ook zal overwinnen door een harde aanpak. Kennedy is een harde man.'¹²⁷ Volgens het *Elseviers Weekblad* moest Amerika in de machtsstrijd met de Sovjet-Unie hard optreden om succes te behalen. Lunshof was ervan overtuigd dat Kennedy de juiste man hiervoor was, hij representeerde een sterk Amerika die er niet voor terugdeinsde risico's te nemen en regelmatig zijn spierballen te laten zien.

De mislukte invasie ontving in Nederland met goede reden slechte pers, maar desondanks drong het *Elseviers Weekblad* aan dat Nederland – als trouwe bondgenoot van de Verenigde Staten – niet in deze storm van kritiek moest meegaan. 'Het is niet te verwonderen dat onder de Europese bondgenoten van de Verenigde Staten, en met name in Engeland, de stemming van kritiek gaat overheersen. Wij willen ons bij deze stemming niet aansluiten. Nederlands belang ligt bij de Verenigde Staten. Onze buitenlandse politiek dient, op straffe van onze ondergang, de Amerikaanse te volgen. Bovendien hebben wij, kleinere zaken daargelaten, ons niet te beklagen over de hulpvaardigheid van deze partner. Derhalve is het onze plicht ons tot het uiterste in te spannen om de Verenigde Staten te helpen.'¹²⁸ Amerika was de leider van het Westen en het was ons plicht om als bondgenoot het politieke beleid van Washington te steunen. Bovendien had Nederland geen recht op klagen, de Verenigde Staten hadden de wederopbouw van Europa na de Tweede Wereldoorlog gefinancierd en stonden klaar ter verdediging wanneer nodig geacht. Men kon niet deze verwachtingen koesteren, maar tegelijkertijd steun weigeren op andere terreinen. Het was 'onze dank voor Marshall'.¹²⁹

---

¹²⁶ 'Lichtpunten in donkere weken', *Elseviers Weekblad*, 29 april 1961, 3.

¹²⁷ H.A. Lunshof, 'Goede bedoelingen en de werkelijkheid. Drie Amerikaanse presidenten', 6 mei 1961, 1.

¹²⁸ H.A. Lunshof, 'Onze dank voor Marshall', *Elseviers Weekblad*, 27 mei 1961, 1.

¹²⁹ Ibidem.

Escalatie in Cuba door Kennedy's gemiste kans

In het tweede jaar van Kennedy's presidentschap was Cuba nog altijd een punt van ergernis. Hij had echter geleerd van zijn onvoorzichtigheid in het voorgaande jaar en was zich ervan bewust geworden dat hij zich zonder legitieme aanleiding niet zomaar kon wagen aan de problematiek in Cuba. Deze veranderde houding kreeg politieke betekenis in de vorm van de *Kennedy-doctrine*.¹³⁰ Hierin werd vastgelegd dat de *Monroe-doctrine* nog steeds van kracht was, maar werd afgebakend tot Amerikaans grondgebied. Washington nam afstand van de verantwoordelijkheid om de Amerikaanse continenten te verdedigen, hetgeen aanleiding had gegeven tot de invasie van '61. De politieke mogelijkheden van Washington in Cuba werden hierdoor aanzienlijk ingeperkt, maar ondertussen knoopten Castro en Chroesjtsjov steeds nauwere banden aan waardoor Cuba-Amerikaanse relaties wederom onder toenemende spanning kwamen te staan.

In oktober 1962 nam de bezorgdheid om de toestand in Cuba toe. De Sovjet-Unie werkte al een tijd intensief aan de opbouw van een 'vissershaven' op het eiland en het scheepvaartverkeer naar Cuba steeg tot verontrustende hoogte. Dit waren zorgwekkende ontwikkelingen die Koude Oorlog spanningen deden opleven, maar Chroesjtsjov kon in principe ongehinderd zijn gang gaan in Cuba, mits hij enkel zijn politieke mogelijkheden benutte. Zolang Cuba geen offensief gevaar voor Amerika vormde stond Washington met gebonden handen. Kennedy werd ondertussen verweten dat hij de toestand in Cuba te lang had aangezien, hij had in 1961 zijn kans gemist en de situatie was nu verder geëscaleerd.¹³¹

Op 22 oktober 1962 kondigde Kennedy de quarantaine van Cuba aan vanwege de aanwezigheid van offensieve Sovjetwapens op het eiland. De spanning werd ook in Nederland gevoeld. 'Men moet wel dwaas zijn het gevaar van de huidige situatie te miskennen. Zij is de ernstigste sinds het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog.' Hoewel men in de conservatieve hoek opgelucht kennis nam van Kennedy's harde aanpak was er ook kritiek. 'Wij juichen de ferme taal van president Kennedy toe, al betreuren wij het dat zijn woorden aan de late kant zijn gekomen en daardoor het gevaar van een conflict oproepen. (...) Twee jaar geleden had men het gevaar van Cuba gemakkelijk kunnen elimineren. Nu moet men een wereldoorlog riskeren.'¹³² Het *Elseviers Weekblad* had er al lang geleden op aangedrongen dat de toestand in Cuba gevaarlijk was voor het Westen en dat actie noodzakelijk was om die dreiging uit te schakelen.

---

¹³⁰ D. van Rosmalen, 'De Kennedy Doctrine', *Elseviers Weekblad*, 29 september 1962, 7.

¹³¹ D. van Rosmalen, 'Armas? Para qué?', *Elseviers Weekblad*, 6 oktober 1962, 1.

¹³² J. Oppenheim, 'De NATO en Cuba', *Elseviers Weekblad*, 27 oktober 1962, 1.

Critici claimden dat Kennedy eerdere mogelijkheden om het gevaar in Cuba te elimineren had verwaarloosd door zich te laten leiden door de teleurstelling van zijn mislukking in de Varkensbaai. Kennedy liet het ingrijpen te lang op zich wachten waardoor omstandigheden minder gunstig waren dan tevoren, een gemiste kans. 'Veel Atlantische regeringen zijn van mening dat de Amerikaanse regering de Cubaanse zaak te lang op haar beloop heeft gelaten (...) De Verenigde Staten waren tot een dergelijke actie in staat, en het wordt betreurd dat zij zo lang geaarzeld hebben om hun leadership in de wereld uit te oefenen. Een dergelijk *fait accompli* zou op een geschikter ogenblik dan het huidige, de nu bestaande kans op 'escalation' hebben kunnen verminderen. Dat voor een dergelijk optreden geen geldig rechtsgrond zou bestaan (bestaat deze thans wel?) daarover zou niemand in de Atlantische kring zich erg het hoofd hebben gebroken. Men zou zich eenvoudig bij het voldongen feit hebben neergelegd. Hier en daar zou een ietwat hypocritisch en platonisch protest zijn gehoord, maar daarmee zou de zaak bekeken zijn.'¹³³ De enigen die zich zouden hebben verzet tegen een Amerikaanse interventie waren onwetende pacifisten die vertrouwen legden in Chroesjtsjov, een ontmaskerde bedrieger. 'Als Kennedy hetzelfde vertrouwen had bezeten in de woorden van Chroesjtsjov als Fidel Castro, of als de demonstrerende zwakkelingen onder ons, het centrum van de verdediging van het Westen zou binnen de kortst mogelijke tijd vernietigd kunnen zijn door korte-afstandsraketten.'¹³⁴

De-escalatie en gevolgen

Met grote opluchting constateerde men dat Kennedy's woorden indruk hadden gemaakt, de Russische premier moest openbaar bekennen te hebben gelogen en zich vernederd terugtrekken. 'Enkele uren vóór de Amerikanen zouden toeslaan gaf Chroesjtsjov het bevel de raketten, die niet bestonden, terug te sturen, de bases, die niet aanwezig waren, te ontmantelen, de duizend Russische officieren en manschappen die hij Cubanen noemde, naar Rusland terug te sturen, en de wapenen tot defensieve doeleinden dienende, van het eiland te verwijderen.'¹³⁵ Met Chroesjtsjov's terugtrekking de-escalleerde de toestand en kwam de *Cubacrisis* geleidelijk aan tot een eind.

Volgens het *Elseviers Weekblad* was dit een typisch politiek optreden van Chroesjtsjov, zijn besluit tot terugtrekking kwam niet voort uit pacifistische overwegingen, maar puur uit eigenbelang. 'Hier speelt geen militaire voorzichtigheid, maar de grondslag van de communistische strategie: een militair conflict móét vermeden worden als de tegenpartij bereid is de handschoen op te nemen, en een

---

¹³³ Ibidem.

¹³⁴ H.A. Lunshof, 'Analyse van Cuba', *Elseviers Weekblad*, 3 november 1962, 1.

¹³⁵ Ibidem.

grote oorlog te riskeren. (...) De communisten van Moskou zijn bereid om elke vernedering te ondergaan teneinde oorlog te voorkomen.¹³⁶ Wanneer het Westen dreigde met represailles veranderde de houding van de Sovjet-Unie direct, simpelweg omdat er met een oorlog teveel op het spel werd gezet, meer dan Moskou bereid was op te offeren. De Sovjet-Unie '(...) speculeert niet op een gebrek aan wapenen in het Westen, zij speculeert op onze weezin er gebruik van te maken.'¹³⁷ Het weekblad betoogde dat onderhandelen met Chroesjtsjov gelijk stond aan onderhandelen met de ondergang. Kennedy moest hardhanig optreden en Chroesjtsjov confronteren met represailles, want dit was de enige taal die de Russische 'dictator' begreep.¹³⁸

Chroesjtsjov offerde zijn vriendschap met de Cubaanse dictator op om een gewapende confrontatie met Amerika uit de weg te gaan. Na afloop van de *Cubacrisis* leek het erop dat Castro niets meer dan een pion was geweest in de machtsstrijd tussen twee supermachten. Volgens het *Elseviers Weekblad* was dit de prijs die Castro moest betalen voor een vriendschap met het communisme. 'Fidel Castro krijgt thans dezelfde behandeling die vóór hem tienduizenden communisten ontvingen. (...) [De Cubanen] dachten dat het communisme ter wille van andere nationale belangen dan de Russische of ter wille van een ander idee een oorlog zou willen voeren.'¹³⁹ Zodra Chroesjtsjov zijn strategische positie in Cuba moest prijsgeven had hij geen belangen meer op het eiland en dus evenmin bij Castro.

Ondanks de aanvankelijke kritiek sprak het *Elseviers Weekblad* zich overwegend positief uit over Kennedy's optreden. Hij was hard opgetreden tegen Chroesjtsjov's intimidatie en schuwde er niet voor zijn woorden in daden om te zetten. 'Zonder het te willen heeft Chroesjtsjov door zijn ondoordachte Cubaanse avontuur het prestige van de president op ongedachte hoogte gebracht. Tegelijkertijd is het zijne in de wereld van het communisme gedaald.'¹⁴⁰ Chroesjtsjov verloor niet alleen in de rest van de wereld, maar vooral in de eigen kringen veel aanzien. Zijn onverantwoordelijkheid en terugtrekking waren een vernedering voor de communistische wereld en Peking zou dit niet lichtvaardig opvatten. De leidende functie van de Sovjet-Unie in het communistische blok kwam in het geding.¹⁴¹

---

¹³⁶ Ibidem.

¹³⁷ Ibidem.

¹³⁸ Ibidem.

¹³⁹ Ibidem.

¹⁴⁰ H.A. Lunshof, 'Nu oppassen!', *Elseviers Weekblad*, 10 november 1962, 1.

¹⁴¹ Ibidem.

IV. Vergelijkend Persoonsonderzoek

De Haagse Post

De liberale signatuur van de *Haagse Post* is goed zichtbaar in de toon van de berichtgeving van het blad en in het bijzonder in Hiltermann's rubriek. Hij probeert zijn lezers zelfstandig aan het denken te zetten door in plaats van een voorgebakken mening voor te schotelen, uiteenzettingen te geven van de vaak ingewikkelde contexten van de gebeurtenis van de dag. Zijn kritische analyses kenmerken zich door nuance en veelzijdigheid. Hiltermann richt zich niet op problemen maar op verklaringen en oplossingen, zijn zelfverzekerde betogen bevatten realiteitszin en brengen aspecten aan het licht die door anderen gemakkelijk werden overzien. Zijn recalcitrantie en gave om in elke situatie wel een punt van kritiek aan de dag te kunnen brengen geven de indruk dat hij opzettelijk overal tegenin gaat, dit neemt echter niet weg dat zijn betogen scherp en accuraat zijn. De kracht van zijn analyses zit in zijn bekwaamheid om te relativiseren en onderwerpen die hij bespreekt binnen een bredere context te plaatsen. Het is indrukwekkend om te zien hoe relevant zijn uitlatingen vandaag de dag nog zijn.

Hiltermann erkende dat Kennedy in de *Varkensbaai-invasie* een blunder had begaan, maar in plaats van de jonge president af te branden richtte hij zich op de historische achtergronden van het conflict en creëerde daarmee een inzichtelijke analyse. Hij benadrukte dat de invasie niet los van de historische achtergronden van Cuba-Amerikaanse relaties kon worden begrepen en herinnerde zijn lezers eraan dat Washington lang een corrupt bewind in Cuba had gesteund en daarmee indirect had bijgedragen aan de onderdrukking van Cubanen. Dit werd het fundament van Castro's populariteit. Castro verzette zich tegen Amerikaans protectionisme en gebruikte het communisme als middel daartoe, een ideologie van bijzondere aantrekkingskracht die aantrekkelijke vooruitzichten bood, zo ook voor Cuba. Hiltermann schreef de mislukking toe aan Kennedy's gebrek aan historisch besef en ervaring.

De analyse van Hiltermann van deze invasie is compleet tegenovergesteld van die van Lunshof in het *Elseviers Weekblad*. In tegenstelling tot Hiltermann stelde hij dat de mislukking niets te maken had met de onwettigheid van de interventie, maar met Kennedy's weersin om door te zetten. Volgens Lunshof had Washington alle recht op ingrijpen in Cuba op basis van de *Monroeleer*. Hij beschouwde het bovendien als Amerika's verantwoordelijkheid om het probleem dat Castro vormde uit te schakelen, ook ten behoeve van de Cubaanse bevolking. Hij verklaart de mislukking met een soort *White Man's Burden* argumentatie terwijl Hiltermann de mislukking juist toeschrijft aan deze arrogante opstelling.

Europese verontwaardiging volgde op Kennedy's optreden en dit was begrijpelijk, maar Hiltermann herinnerde zijn lezers dat Nederland zijn plaats moest kennen op het internationale politieke toneel. Het optreden van Washington was weliswaar teleurstellend geweest, maar men kon niet van de Verenigde Staten verwachten dat zij een vijandig bastion vlakbij het eigen grondgebied zouden dulden enkel ter waarborging van politieke beginselen en het tevredenstellen van bondgenoten. Want hoe mooi beginselen in theorie ook zijn dicteert de praktijk vaak anders. Kennedy kreeg deze harde les in elk geval aan het begin van zijn carrière toegediend en ontving op deze manier de kans om zich te herstellen.

De *Cubacrisis* brak ruim een jaar later uit toen de spanningen om Cuba opnieuw opliepen en Kennedy besloot Cuba in quarantaine te zetten. Hij stelde Chroesjtsjov voor de keuze terug te trekken of een conflict te riskeren. Opeens waren Amerika's bondgenoten zonder geconsulteerd te zijn geweest, betrokken geraakt bij wat mogelijk kon uitlopen op een nucleaire oorlog. Hiltermann stelde zich initieel erg sceptisch op tegenover deze gevaarlijke ontwikkelingen, Washington had drastische politieke stappen gezet en nam daarmee aanzienlijke risico's. Kennedy ontving weliswaar goedkeuring van de OAS om in te grijpen, maar Hiltermann vermoedde dat de Amerikaanse president zich schuldig maakte aan 'vermomde machtspolitiek'. Hij concludeerde dat de beoordeling van de situatie afhankelijk zou zijn van de uitslag van het debacle, als Kennedy's diplomatie succes had zouden de aanvankelijke risico's misschien vergeten worden.

Toen Chroesjtsjov zich terugtrok uit Cuba en naarmate er meer feiten over de crisis bekend werden veranderde Hiltermann's initieel kritische houding. Hij stelde Chroesjtsjov op de eerste plaats verantwoordelijk voor de escalatie van de toestand in Cuba en achtte Kennedy's maatregelen noodzakelijk. Men had gerekend op de rationaliteit van de Russische premier terwijl hij roekeloze politieke stappen had gezet die de *status quo* verstoorden en kortom de wereld aan de rand van de afgrond bracht. Hiltermann sprak uiteindelijk lof uit voor Kennedy, hij noemde zijn optreden wijs en beheerst en was voornamelijk te spreken over het feit dat hij Chroesjtsjov een exit-option had geboden en daarmee zowel de wenselijkheid als de mogelijkheid van een terugtocht onder ogen bracht. Al met al liep de crisis goed af. Zoals Hiltermann voorspelde had de uitslag van het debacle de beoordeling ervan inderdaad bepaald. Kennedy had zich bewezen als een bekwame wereldleider, de *balance of power* was hersteld en een nucleaire oorlog was vermeden.

Vrij Nederland

De progressieve, maatschappijkritische inslag van *Vrij Nederland* stelde het blad in de gelegenheid om uiteenlopende denkbeelden te bespreken en daarmee een veelzijdig discours te voeren. De berichtgeving van het blad is oplossingsgericht en bevat inzichtelijke analyses met aandacht voor historische contexten. Het weekblad wil net als de *Haagse Post* haar lezers zelfstandig aan het denken zetten door geen partij te kiezen. Soms is het blad echter ook iets te snel met conclusies trekken waardoor de nuance van tijd tot tijd in gebreke blijft. Hoewel *Vrij Nederland* minder gematigd is dan de *Haagse Post* hebben de bladen meer met elkaar gemeen dan ze van elkaar verschillen, ze hebben beiden een kritisch uitgangspunt en inzichtelijke, veelzijdige analyses.

Vrij Nederland sprak zich vrijwel direct zeer kritisch uit over de mislukte *Varkensbaai-invasie*. Kennedy's optreden wordt beschreven als ronduit teleurstellend omdat Washington als leider van het Westen de verantwoordelijkheid had zijn acties te rechtvaardigen bij de bondgenoten. Kennedy had dit echter nagelaten en vervolgens een nederlaag geleden. Daar kwam bij dat de controversiële invasie in strijd was met politieke beginselen die Washington zelf proclameerde, door deze te veronachtzamen voerde Kennedy niet alleen een vijandige politiek tegenover Cuba, maar ook versus haar bondgenoten. Zijn optreden werd beschreven als de toepassing van een onjuist begrepen zelfbelang met niet alleen een nadelige uitwerking voor Washington, maar voor het hele Westen.

De mate van verontwaardiging die werd uitgedrukt door *Vrij Nederland* zegt veel over het beeld dat het blad had van de positie en politieke invloed van Nederland. Het werd als een Nederlands recht beschouwd om bepaalde verwachtingen van Washington te hebben, wanneer deze niet waar konden worden gemaakt werd het als een recht en plicht beschouwd om bezwaar te uiten. Dit brengt een interessant verschil aan het licht tussen *Vrij Nederland* en de *Haagse Post*. Terwijl *Vrij Nederland* Kennedy's tekortkomingen en Europese teleurstelling herhaaldelijk naar voren bracht, legde Hiltermann uit dat het dubbelzinnig optreden van de Amerikaanse president, weliswaar teleurstellend, gemakkelijk te verklaren was. Hij betoogde dat er een wezenlijk verschil bestond tussen beginselen en de werkelijkheid en het was precies deze discrepantie die tot de autorisatie van de *Varkensbaai-invasie* leidde. Deze omstandigheden waren frustrerend voor Europa, feit bleef echter dat er weinig tegenin kon worden gebracht vanwege de machtspositie die Washington behield. Volgens Hiltermann moest Nederland haar ondergeschikte plaats kennen in de internationale politiek en de verwachtingen die het van de Verenigde Staten had hierop afstemmen. In andere woorden stelt de *Haagse Post* dat Nederland

maar tot een bepaalde hoogte recht had op het veroordelen van Kennedy. Dit gaat natuurlijk regelrecht tegen het betoog van *Vrij Nederland* in.

Evenals de *Haagse Post* schetste *Vrij Nederland* een historisch kader dat verklaarde waarom Kennedy's onwettige invasie op een mislukking uitliep. Het Fidelisme was een politieke reactie geweest op de buitensporige sociale nood op het eiland die het gevolg was van een zwakke economie in combinatie met een corrupte politieke traditie, al zou een militaire actie Castro succesvol uitschakelen was er geen verzekering dat de beweging zich tot Cuba zou beperken. De enige manier waarop het Fidelisme succesvol bestreden kon worden was door een gezonde maatschappij in Cuba op te bouwen en de misère van de Cubaanse bevolking op te heffen. Dit betekende voor Washington ook het loslaten van economische belangen. Castro werd in de armen van Chroesjtsjov gedreven nadat Washington hem economisch had proberen te wurgen en nu had Kennedy met zijn reactionaire politiek de Fidelisten nog verder vervreemd en daarmee zijn problemen alleen maar vergroot. *Vrij Nederland* betoogde dat Kennedy's zwakte een typisch Amerikaans onvermogen was om de aantrekkingskracht van het communisme te begrijpen. Deze arrogantie in combinatie met een gebrek aan historisch besef waren de primaire oorzaak van de desastreuze *Varkensbaai-invasie*.

Vrij Nederland en de *Haagse Post* waren het erover eens zijn dat Kennedy's gebrek aan een rechtsbasis en historisch besef de primaire oorzaak van de mislukking was. Beiden benadrukten dat de impopulariteit van de Amerikanen in Cuba een langere geschiedenis kende. Deze twee weekbladen staan op dit punt recht tegenover het *Elseviers Weekblad*, dat van mening was dat de plannen voor een interventie geoorloofd waren, maar dat de uitvoer te wensen overliet en om die reden mislukte. Terwijl *Vrij Nederland* aandrang op het belang van een geldige rechtsbasis en goedkeuring van de bondgenoten frustreerde het *Elseviers Weekblad* zich erover dat Kennedy zich te terughoudend had opgesteld.

Hoewel *Vrij Nederland* zich kritisch had uitgelaten over de Amerikaanse invasie in de Varkensbaai schaarde het blad zich direct aan de zijde van de Amerikanen toen de *Cubacrisis* uitbrak. De dreiging die van Cuba uitkwam was met de aanwezigheid van offensieve wapens onbetwistbaar van militaire aard en Kennedy had dus volgens het blad alle recht op ingrijpen. Het was Chroesjtsjov en niet Kennedy geweest die een grens had overschreden en een conflict uitlokte. Met voldoening nam het blad kennis van de Russische terugtrekking uit Cuba, *Vrij Nederland* stelde dat Kennedy's harde woorden noodzakelijk waren geweest om de loosheid van Chroesjtsjov's dreigementen bloot te stellen. De uitkomst van de crisis werd een overwinning van het Westen genoemd en een optreden waar Europa Kennedy dankbaar voor mocht zijn. Kennedy loste volgens het weekblad de crisis met meesterschap op

door succesvol een halt toe te roepen aan Chroesjtsjov's avonturisme dat de wereldvrede in het geding had gebracht.

Het Elseviers Weekblad

Het *Elseviers Weekblad* kende een rechts-conservatief uitgangspunt en bevatte vaak vrij reactionaire standpunten, dit geldt in het bijzonder voor de verslaggeving van Lunshof. Hij relativeerde weinig, waardoor de eenzijdigheid van zijn betogen vaak de boventoon voerden. Het *Elseviers weekblad* schonk veel aandacht aan beeldvorming zowel in de tekst als in de ondersteunende afbeeldingen en vooroordelen worden op deze manier op de lezers geprojecteerd. De objectiviteit van de berichtgeving is vaak te betwisten en de opvattingen waren toen al controversieel.

De mislukte *Varkensbaai-invasie* was een dermate dramatische episode dat zelfs een pro-Amerikaans weekblad niet kon ontkennen dat hetgeen zich had afgespeeld een zwarte bladzijde in de Amerikaanse geschiedenis betekende. Het *Elseviers Weekblad* schreef de mislukking toe aan Kennedy's gebrek aan doorzetting en inzet van voldoende middelen. Het weekblad sprak zich overigens goedkeurend uit over Kennedy's besluit om te interveniëren in Cuba. Het was Washington's verantwoordelijkheid om de communistische dreiging en vergiftigende invloed van Castro te beperken. Met dit standpunt stond het *Elseviers Weekblad* recht tegenover de andere weekbladen. Terwijl Lunshof beargumenteerde dat de *Monroe-doctrine* Washington alle recht gaf op ingrijpen, betoogden zowel *Vrij Nederland* als de *Haagse Post* dat de invasie gedoemd was te mislukken door het gebrek aan een geldige rechtsbasis. Zij betoogden dat *Monroeleer*, ruim een eeuw geleden geproclameerd, gedateerd was geraakt. In plaats daarvan richtten zij zich op de historische contexten van het conflict en wezen op Amerikaans medeverantwoordelijkheid in de opkomst van het Fidelisme. Ondertussen moedigde Lunshof Washington aan om zijn 'leadership' in de wereld uit te oefenen en hij beschouwde een Amerikaanse interventie eerder als een gunst dan als een last voor Cuba.

Hoewel er duidelijk verschillen aanwezig waren in de berichtgeving omtrent de *Varkensbaai-invasie* leken de weekbladen het in ieder geval op één aspect met elkaar eens te zijn. De jonge Amerikaanse president had een harde les toegediend gekregen nog geen vier maanden na zijn aantreden, dit was niet gemakkelijk te verwerken, maar het voordeel was dat hij de kans kreeg om zich te herstellen en lessen te trekken uit deze pijnlijke episode. Hoewel de weekbladen uiteenlopende ideeën hadden over hoe Kennedy zich succesvol moest profileren waren ze het in elk geval met elkaar

eens dat Kennedy het in zich had om zich succesvol te herstellen. Hier kregen ze overigens ook gelijk in, Kennedy is de geschiedenis ingegaan als één van de populairste presidenten die Amerika gekend heeft.

Toen de *Cubacrisis* in oktober 1962 uitbrak noemde het *Elseviers Weekblad* het de eerste grote krachtproef tussen vrijheid en slavernij sinds 1939. Het blad prees Kennedy om zijn harde aanpak door Cuba in quarantaine te zetten en daarbij Chroesjtsjov's terugtocht te eisen, maar was tegelijkertijd van mening dat Washington te lang werkeloos had toegezien waardoor de toestand zodanig was geëscaleerd dat de risico's aanzienlijk hoger lagen dan tevoren. Nu riskeerde Kennedy een nucleaire oorlog. Chroesjtsjov bleek niet bereid om een direct conflict te riskeren en trok zich terug, hij werd openbaar ontmaskerd als een bedrieger. Lunshof betoogde dat Kennedy's grootste fout zijn illusie was dat er met de vijand kon worden onderhandeld. Chroesjtsjov's woorden waren volgens hem waardeloos en onderhandelen met deze man was de grootste oorzaak van het machtsverlies van het Westen. Kennedy moest niet praten maar handelen. Desalniettemin stemde Kennedy's optreden tot voldoening in de conservatieve hoek, hij had zich niet laten intimideren, maar had het initiatief in de Koude Oorlog herwonnen en tegelijkertijd het sprookje van de Sovjetmacht ontkracht. Kennedy had zich als een bekwame wereldleider bewezen en ook Europa zou profiteren van het succes in Cuba.

Vrij Nederland en het *Elseviers Weekblad* schaarden zich vrijwel direct achter Kennedy in zijn besluit om in te grijpen in Cuba. De *Haagse Post* stelde zich terughoudender op en was initieel vrij kritisch over de drastische maatregelen, maar zelfs Hiltermann sprak zich later goedkeurend uit over Kennedy's optreden. In elk geval waren alle drie de weekbladen van mening dat Chroesjtsjov zich in een roekeloos avontuur had begeven waarin hij absoluut te ver was gegaan, hij lokte een conflict uit dat Kennedy's maatregelen noodzakelijk maakte. Nadat de toestand succesvol de-escaleerde dankzij Chroesjtsjov's terugtrekking claimde Lunshof dat de Verenigde Staten het initiatief in de Koude Oorlog had herwonnen. Ook *Vrij Nederland* koos voor zelfverzekerde retoriek en noemde de *Cubacrisis* een overwinning van het Westen. De *Haagse Post* stelde zich wederom gematigder op, de uitkomst van de crisis werd noch een overwinning noch een mislukking genoemd, maar een herstel van het evenwicht. Terwijl het *Elseviers Weekblad* de conclusie trok dat met de Russische premier niet te onderhandelen viel vanwege zijn huichelachtigheid en overtuiging van een 'vergiftigende' ideologie, spraken *Vrij Nederland* en de *Haagse Post* zich juist hoopvol uit over de toekomst en hoopten dat onderhandelingen om kernwapens te beperken hervat zouden worden. In elk geval was duidelijk dat een nucleaire oorlog als onwenselijk werd beschouwd door beiden supermachten, deze conclusie werd zonder twijfel door alle drie de weekbladen verwelkomd.

Conclusie

Gedurende de *Cubacrisis* escaleerde de machtsstrijd tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie zodanig dat dezen in een direct nucleair conflict dreigden terecht te komen. Nederland was geografisch ver verwijderd van het primaire spanningsgebied van de crisis, maar haar betrokkenheid was groot. Allereerst omdat een nucleaire oorlog op een globale schaal zeer destructieve gevolgen zou hebben. Daarnaast werd Nederland tegelijkertijd, als bondgenoot van de Verenigde Staten, ook op een politieke dimensie bij het conflict betrokken. Het doel van dit onderzoek was om aan de hand van materiaal afkomstig uit drie verschillende weekbladen een personderzoek te verrichten naar een deel van de Nederlandse persreacties op de *Cubacrisis*. De berichtgeving van de afzonderlijke bladen werd zichtbaar beïnvloed door de politieke grondslag van het desbetreffend blad, zo zijn er duidelijke overeenkomsten en verschillen aangetoond.

De *Haagse Post* was van oorsprong een vrij ingetogen weekblad met een liberale signatuur. Hiltermann's relativisme en nuance komen duidelijk naar voren in zijn bespreking van de *Varkensbaai-invasie*. Door een historisch kader van Cuba-Amerikaanse relaties te schetsen redeneerde hij dat Kennedy's interventie van '61 van het begin af aan tot mislukken gedoemd was door een gebrek aan een legitieme rechtsbasis. Zijn gebrek aan historisch besef werd hem fataal. Hiltermann benadrukte daarnaast dat het optreden van de Amerikaanse president gemakkelijk viel te verklaren door te wijzen op de discrepantie die bestaat tussen beginselen en de werkelijkheid. Dit verklaarde waarom Washington kon ingrijpen in Cuba zonder dat Europa daar veel tegenin kon brengen. De gematigdheid van de *Haagse Post* komt wederom naar voren in de bespreking van de *Cubacrisis*. Hiltermann beschreef Kennedy's optreden als wijs en beheerst. Hij was bovenal te spreken over het feit dat Kennedy bij Chroesjtsjov de wenselijkheid en mogelijkheid van de-escalatie onder ogen had gebracht. Hiltermann noemde de crisis niet een overwinning van het Westen, maar eerder een herstel van het evenwicht.

Vrij Nederland kende met zijn kritische, progressief links-liberale inslag veel overeenkomsten met de *Haagse Post*, maar was over het algemeen minder gematigd dan deze. Het blad sprak zich kritisch uit over Kennedy's optreden gedurende de *Varkensbaai-invasie*. Washington had het nagelaten om zijn acties bij de bondgenoten te rechtvaardigen en leed ten gevolge hiervan een verpletterende nederlaag. Washington voerde hiermee niet alleen een vijandige politiek jegens Cuba, maar ook versus zijn eigen bondgenoten. *Vrij Nederland* hechtte veel waarde aan Europa's positie – als bondgenoot van Washington – op het internationale politieke toneel en analyseerde actualiteiten vaak binnen deze

context. Het blad was weliswaar kritisch over de *Varkensbaai-invasie*, maar schaarde zich direct aan Kennedy's zijde toen de *Cubacrisis* uitbrak. Het redeneerde dat Washington werd bedreigd en daarmee gedwongen tot ingrijpen. Uiteindelijk riep Kennedy succesvol een halt toe aan Chroesjtsjov's avonturisme. *Vrij Nederland* noemde de crisis een overwinning voor Westen waar zij – en dus ook Nederland – trots op mocht zijn.

Het *Elseviers Weekblad* was conservatief georiënteerd en verwoorde de stem van rechts-Nederland. Het conservatisme van het weekblad is zichtbaar waar het betoogde dat Kennedy hard diende op te treden tegen de Sovjet-Unie. Onderhandelen met Moskou betekende onderhandelen met de eigen ondergang en moest dus vermeden worden. Als het Westen met represailles dreigde zou de houding van de Sovjet-Unie direct veranderen, dit had de *Cubacrisis* bewezen. Kennedy's harde optreden in oktober '62 stemde dan ook tot voldoening in de conservatieve hoek. Hij had het initiatief in de Koude Oorlog herwonnen en tegelijkertijd het sprookje van de Sovjetmacht ontkracht.

Deze drie weekbladen bieden vanuit verschillende perspectieven inzichten in de 'hopes and fears' van Nederlanders gedurende de *Cubacrisis*. Ze bieden de mogelijkheid om een kijkje te nemen in de belevingswereld van Nederlanders gedurende de aanloop naar en verloop van de gevaarlijkste crisis van de Koude Oorlog.

Literatuurlijst

Boeken:

Fursenko, A., Naftali T.J., *“One Hell of a Gamble” : Krushchev, Castro and Kennedy, 1958-1964* (New York 1997).

Fursenko, A., Naftali, T.J., *Krushchev’s Cold War : the inside story of an American adversary* (New York 2006).

Hunt, M.H., *The World Transformed: 1945 to the present* (New York 2004).

Munton, D., Welch, D.A., *The Cuban Missile Crisis: A concise history* (New York 2007).

Zubok, V.M., *A Failed Empire* (Chapel Hill 2009).

Weekbladen:

Elseviers Weekblad [folioformaat], jaargang 1961, 1962, De Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.

Haagse Post [microfilm], jaargang 1961, 1962, De Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.

Vrij Nederland [microfilm], jaargang 1961, 1962, De Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.

Websites:

Van der List, G., ‘Over Elsevier’, <http://www.elsevier.nl/web/Weekblad-40/Over-Elsevier.htm>.

Van der List, G., ‘Persgeschiedenis: Reactionaire kwajongen, prachtige, wijze nar. Journalistieke legende Henk Lunshof’, (versie 31 januari 2005), <http://www.elsevier.nl/web/1015013/Artikel/Persgeschiedenis-Reactinaire->.

‘Over Vrij Nederland’, <http://www.vn.nl/Service/Over-VN.htm>.